

Horváth Attila*

A SZELLEMI ALKOTÁSOK JOGÁNAK TÖRTÉNETE, A SZERZŐI JOGI VÉDELEM KIALAKULÁSA, A JOGALKOTÁS KEZDETEI MAGYARORSZÁGON

„Ha bárki eltulajdonítja ezt a könyvet, halállal lakoljon; süljön meg egy serpenyőben; ragadja el a betegség és a láz; törjék kerékbe és akasszák fel. Amen.”¹

1. A szellemi alkotások joga

A *szellemi alkotások joga* a magánjognak viszonylag önálló, sajátos jogterülete. Abból a jogos igényből kiindulva alakult ki, hogy a személynek mint sajátos alkotótevékenységét végző, a társadalmi fejlődést jelentősen segítő embernek az érdekeit oltalmazni kell. Az átlagot meghaladó szellemi teljesítményt, az újító, magas színvonalú, új megoldásokra törekvő kreatív munkát megfelelő társadalmi megbecsülésben kell részesíteni, illetve érdemének megfelelően honorálni kell. Különös fontosságot kölcsönöz ennek a területnek az az örvendetes tendencia, hogy a modern piacgazdaságban egyre nagyobb szerepet töltenek be, a vállalatok vagyonának egyre jelentősebb részét teszik ki a szellemi javak, a munkavállalók egyre nagyobb része végez olyan munkát, amelynek eredménye közvetve vagy közvetlenül valamilyen szellemi alkotás. A piaci termelés meghatározó ágazatai (például a gyógyszergyártás, a közlekedési ipar, a kommunikációs iparágak) tömegével állítanak elő és használnak mindennapi működésük során különféle szellemi alkotásokat.

Ennek a jogterületnek a jogviszonyait kezdetben *alkotáscentrikus módon* próbálták szabályozni. Napjainkban már a szellemi alkotások *értékesítési monopóliumát* is védelmezik.

A szellemi alkotások védelme elsősorban *két fő területre* vonatkozik:

1. A *szerzői jog*, amely főleg a művészet és az irodalom területén létrehozott alkotások védelmére hivatott.

2. Az *iparvédelmi jog*, amely heterogénebb, mint a szerzői jog, hiszen nem művészi, esztétikai megközelítést igénylő alkotások védelmét látja el, hanem a tudományos-műszaki jellegű alkotások védelmét szabályozza. Ezen jogviszonyok tekintetében az alkotáshoz kötődés kevésbé szoros, inkább objektív értékelést igényel. Hangsúlyozottabb a gyakorlatorientált,

* Egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék.

¹ Az 1170-es években keletkezett, a Bibliához fűzött átok. A középkori kéziratokban gyakran ezzel figyelmeztették a munkát ellopni vagy megrongálni akaró embert, hogy tette isteni (vagy világi) büntetést vonhat maga után.

gazdasági-vagyoni és tulajdonjogi jogviszonyok védelme. Az iparjogvédelem emellett átfogja a vállalat- és árujelzőkhöz fűződő érdekek oltalmát biztosító szabályokat.

2. A szerzői jog fogalma

A szerzői jog a szerzőnek vagy jogutódjának kizárólagos joga valamely irodalmi vagy művészeti alkotás körébe eső szellemi termék felett, amely általában írásjellel, képes ábrázolással, szóval vagy zenével kifejezett műnek tekinthető. Ilyen pl. az irodalmi mű, a zenei mű, a filmalkotás, a szobor, a festmény, a fénykép, a számítógépes programok, az építészeti terv, térkép. A szerzői jogi védelem kizárólagos jellegű, mivel csak a jogosultja meghatározott személy (szerző, szerzőtársak, a szerző jogutódja), mindenki más kötelezhető arra, hogy ezeket a jogokat tiszteletben tartsa, és tartózkodjon a jogosultságok megzavarásától.

A szerzői jogi védelem nem függ valamilyen hatósági bejegyzéstől, eljárástól, nyilvántartásba vételtől, hanem (szemben az iparjogvédelemmel) a mű keletkezésétől automatikusan megilleti a szerzőt. A szerzőt megillető jogok bármelyikének a megsértése a szerzői jog bitortlását jelenti, és polgári jogi, illetve büntetőjogi szankciókat von maga után.

A szerzői jog kiterjed egyrészt a szerzőnek a műalkotáshoz kapcsolódó *személyes jogaira*, illetve a szerzői joghoz kapcsolódó *vagyoni jogokra*.

Az alkotót megillető *személyes jogok* a gondolatszabadság elvének megfelelően a nyilvánosságra hozatalhoz, illetve a közzététel eltiltásához, a mű közzétételének módjához meghatározott alakban, változtatás nélkül, a név- és címhasználat kizárólagosságához való jog tiszteletben tarásához fűződnek. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a szerző művét saját néven, név nélkül vagy álnéven is közzéteheti. A kizárólagossághoz tartozik a más nyelvekre való fordítás és a más műfajokra való átdolgozás (pl. egy regény megfilmesítése) joga is. A szerzőnek joga van arra is, hogy már közzétett művét visszavonja, illetve annak közlésétől másokat eltiltsón.

A szerzői joghoz fűződő *vagyoni jogok* a műből származó hasznok és előnyök kizárólagos élvezetére vonatkoznak, ami elsősorban a szerző tiszteletdíjra, a mű forgalomba hozatalára, sokszorosítására, bármilyen felhasználására vonatkozó jogosultságait jelenti. A szerzői vagyoni jogok átruházhatóak, örökölhetőek, de a szerző halála után csak meghatározott ideig. Mindemellett egyensúlyra kell törekedni a magán- és a közérdek között is. Figyelemmel kell lenni az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás jogos igényeire is. A szerzői jog szabályozásánál folyamatosan ügyelni kell a technika új vívmányaira is, hiszen ezek révén a szellemi alkotások megjelenítése újabb és újabb formában történhet meg.

3. A szerzői jogi védelem kialakulása

Az egyébként rendkívül fejlett római jog nem ismerte a szellemi alkotások jogvédelmét, csak a műalkotás tulajdonjogát ismerték el. A *mecénások* támogatták az ókori írókat, költőket, művészeket. Az elnevezés Gaius Cilnius Maecenas (Kr. e. 70–Kr. e. 8) római politikusról, a művészetek bőkezű pártolójáról terjedt el a köztudatban. Hozzá kell tennünk, hogy mindezt nem teljesen önzetlenül tette: arra ösztönözte az írókat, hogy Augustus politikáját népszerűsítsék.

A középkori művészet bár önmagát új kornak, modern korszaknak tekintette, valójában nemcsak szerves egység, de az ókori művészetnek is valamelyest a folytatása. A kultúra legfőbb terjesztői a remeteségből kiformalódott szerzetesek lettek. Innen ered a festészetben, szobrászatban és az irodalomban a keresztény vallás felsőbbrendűsége, a biblikus témák középpontba helyezése. A kereszténység hittételei, legendái fejeződnek ki e művekben, amelyek alapvetően oktató jellegűek, s általában az írást helyettesítik. A középkor korai századaiban a szellemi alkotást, a személyes teljesítményt Isten ajándékának tekintették. A műalkotást úgy értelmezték, mint a vallási dogmák sajátos megjelenítési formáját. Innen ered az az elképzelés, amely szerint a szerző, akiknek sokszor még a nevét sem teszi közzé (lásd: Anonymus), csupán eszköz az isteni üzenet tolmácsolása során. Az Atyaisten építőmestere, művésze a világnak, szobrásza az embernek. A művészi alkotás folyamata tehát az isteni teremtő tevékenység tükröződése, a műalkotást kivitelező művész csak passzív eszköz az ő kezében. A megrendelő főpap vagy főúr egyébként is szinte kizárólagosan szakrális témákat adott meg az alkotónak. A 13. század előtt nem találkozunk annak jelével, hogy a művészt sajátos tevékenységéért becsülik.

Ezen a felfogáson a reneszánsz korszakában történt gyökeres változás. A reneszánsz művésze már individualista ember, aki büszke műalkotására, és szeretné, ha neve örökké fennmaradna. A megrendelői oldalon is nagymérvű változás történt. A korszak gazdasági fellendülésének köszönhetően egyre több gazdag nemes és városi polgár is vagy megrendelt egyes műalkotásokat, vagy bőkezű mecénásként támogatta azokat: pl. Firenzében a Mediciek, Milánóban a Sforzák. Emellett az ún. jogászszázadtól (13. század) kezdve elsősorban az itáliai és a franciaországi városokban az újrafelfedezett római jog segítségével egyre többször kötöttek szerződést valamilyen műalkotás elkészítésére is. Ezek a szerződések rögzítették a megbízó és a mester jogait és kötelezettségeit, a szerződés tárgyának tervét, illetve műszaki leírását is. A nagyobb városok statútumai már olyan céhszabályzatokat is tartalmaztak, amelyek egy-egy mesterség szokásait, joggyakorlatát, a mesterképzés módját igen pontosan rögzítették.

Többnyire a művész fordult kérelemmel a megrendelőhöz, amelyben felajánlotta szolgáltatásait annak a műnek az elkészítésére, amire a megbízó szándéka irányult. Később, amikor megnőtt az igény a műalkotások iránt, egyre professzionálisabb szinten működött az egyezkedés. Amikor egy művész tudomást szerzett arról, hogy valamilyen munkára van kilátás, a megrendelővel közvetlenül vagy közvetítő útján vette fele a kapcsolatot. Nem sokkal később

Firenzében és Velencében már *hivatalos versenyeztetésre* is sor kerülhetett. A legismertebb eset, amikor a városi építészet előljárósága, az Opera del Duomo 1401-ben a firenzei keresztelőkápolna megtervezésére írt ki pályázatot, amelyet Lorenzo Ghiberti (1378–1455) nyert meg többek között Filippo Brunelleschivel (1377–1446) szemben. Ettől a pályázattól számítják sokan a reneszánsz kezdetét. Röviddel ezután Brunelleschi nyerte el a pályázatot az épülő firenzei székesegyház máig a világ legnagyobb méretű kupolájának a megépítésére (1419–1436) és a San Lorenzo templom (a Medici hercegek temploma) egyik sekrestyéjének, a Sagrestia Vecchia a megtervezésére és megépítésére (1421–1440) pont Ghibertivel szemben.

A 16. században önálló foglalkozássá vált a *műkereskedőknek* azon típusa, aki közvetített a művészek és a megrendelők között.

Az írói művek tekintetében új korszakot a *könyvnyomtatás* feltalálása jelentett, hiszen addig rendkívül fáradságos munkával, kézzel másolták a könyveket. (Ezért is az ilyen műveknek az ellopását, megrongálását szigorúan büntették.) Johannes Gensfleisch zur Laden zum *Gutenberg*, (1400?–1468), német ötvösmester a mozgatható betűelemekkel való könyvnyomtatás, a betűfém, a kézi öntőkészülék és a nyomdafesték feltalálásával jóval olcsóbbá tette a művek sokszorosítását. (Nem beszélve arról, hogy a kéziratos művek másolása is önálló műalkotásnak számított, és sokszor a másoló teljesen szabadon rendelkezett az eredeti mű tartalmával.)

Becslések szerint 1500-ig 18 ország 260 városában 1125 nyomda működött, és az általuk megjelentetett művek száma 28 000 körülire tehető, amelyek kb. 400 000 példányban jelenhettek meg. Hirtelen fontossá vált, hogy egy műnek mi volt a pontos formája és megnyilvánulása. A könyvnyomtatás viszont helyettesítő dologgá tette a művet, és együtt a tartalomra és az alkotóra helyezte a súlypontot. A korábbi szolgai viszony a mecénással, a megrendelővel mellérendelt gazdasági viszonyná vált. A szerző mostantól kezdve egyenrangú félként köthetett szerződést a kiadóval, a könyvkiadás pedig jól jövedelmező gazdasági vállalkozássá vált, hiszen egyre szélesebb olvasóközönség igényeit kellett kielégítenie.

4. A privilégiumlevelek korszaka

Amíg kézzel másolták az egyes műveket, a korabeli jogszabályok minden eszközzel ösztönözték ezt a nehéz és nem túlságosan jövedelmező munkát. Pl. a párizsi egyetem 1323. évi statútuma szerint a könyvárus nem tagadhatta meg a könyvét attól a személytől, aki azt le akarta másolni, ha a másoló kézi zálogul az írott mű árának megfelelő biztosítékot tett le.

A könyvnyomtatás elterjedése után éppen ellenkezőleg, a *kiadók* az engedély nélküli utánnomások megakadályozása érdekében, a saját üzletüket védelmezve kértek privilégiumlevelet az uralkodótól. A nyomda kialakítása ugyanis jelentős összegű beruházást igényelt, a kéziratok szedése pedig aprólékos és nagy odafigyelést igénylő munkának bizonyult. Ezért kellett biztosnak lenniük, hogy csak a jogosultságot megszerző kiadónak van

monopóliuma a könyv soksorosítására. A privilégium mint jogforrás még a hűbéri jogban alakult ki, amikor a jogrendszer a jogegyenlőtlenségre épült fel, és ezért mindenki a kiváltságok megszerzésére törekedett. Ebben a korban még ismeretlen volt az ország lakóinak egységes alávetése a főhatalomnak. Az uralkodót és alattvalóit egyéni vagy csoportjellegű hűbéri kötelék fűzte össze, amelynek sokfélesége a különböző privilégiumokban nyert jogi szabályozást, ez a rendszer – behálózva a jogéletet – a kiváltságok tarkaságát idézte elő. A *privilégium* olyan, az uralkodó által ünnepélyes formában kiállított oklevél volt, amelyben az általános jogtól eltérő külön jogot adományoztak (*jus singulare*) valamely személynek, családnak, népcsoportnak, bizonyos területeken lakóknak vagy jogi személynek (szemben a törvénnyel, amelynek címzettje mindenki). A privilégium nem állapíthatott meg új jogot, hanem csak a fennálló, külön jogokból részesíthette a jogalanyokat. Így egyeseknek az országos jog alól kivételt biztosított, vagy a királyi hatalomból eredő jogokból engedett át néhányat. A *kiadói kiváltságlevelek* leginkább a korabeli ipari privilégiumokra emlékeztettek. E szabadalmak lényege tehát az volt, hogy a kiadó – a fejedelem vagy más felügyeleti joga mellett – „monopólium” keretében szerzett jogot könyvnyomtatásra és kiadásra. A kiváltságlevélben határozták meg, hogy mely művekre vonatkozik a privilégium, mi a kiadó és a szerző között fennálló jogviszony tartalma, és mi a kiadói jog határideje (pl. 5 év).

Ezek a privilégiumok ugyan még nem eredményeztek szerzői jogot, hiszen a nyomda volt a címzettje a monopóliumnak, de több ilyen kiváltságlevélben is megemlítték, hogy milyen módon védik a szerző érdekeit és jogosultságait is.

Az uralkodók azért is támogatták a könyvkiadás ilyesfajta szabályozását, mert ebből nekik is jutott némi bevétel, de ami ennél is fontosabb volt, megkönnyítette a *cenzúra* működtetését. Amikor pedig Franciaországban is megjelent a reformáció hatása, I. Ferenc király 1529-ben minden vallási tárgyú könyv kiadását az egyetem teológiai karának előzetes engedélyétől tett függővé. Ennek a rendeletnek lett az a nemkívánatos következménye, hogy a kizárólagos kiadói jog és a cenzúra engedélyezési aktusa kezdett összefonódni, pedig két különböző jogintézményről volt szó. Zeneművekre, vagyis kotta kiadására Franciaországban II. Henrik adott ki privilégiumot, XVI. Lajos királyi rendelete pedig már általános érvénnyel rendezte a kották kiadására vonatkozó kiváltságok szabályait.

Az *első kiváltságlevelek* egyike a *Velence* városától *Johann von Speyer* részére 1469-ben kiadott privilégium, amely a nyomdának a városállam területén ötéves időtartamra, minden könyv kinyomtatására adott kizárólagos jogosultságot. E védelem célja az új technológia bevezetéséhez szükséges beruházás megtérülésének a biztosítása volt. Angliában ekkor kerültek kiadásra az egyes stationers' copyright-ok. Konkrét könyvekre vonatkozóan megemlíthető, hogy Milánóban 1481-ben *Andrea de Bosis* kapta meg Jean Simoneta Sforziadéjának kizárólagos nyomtatási jogát. Hasonló volt *Henrik bambergi püspöknek* 1490-ben a hamburgi miséskönyv nyomtatására szerzett jogosultsága. *Conrad Celtis* (1459–1508) híres humanista tudós, aki császári kiváltsággal kiadta Roswitha (Hrotsuit) 10. századi apáca színműveit 1501-ben. Franciaországban az első privilégiumra vonatkozóan a szakiroda-

lomban több dátum, mű és kiadó is található. A legkorábbi évszámot, 1498-at megjelenítő dokumentum egy *Johann Trechel* nevű nyomdász Avicenna (980–1037) nevű arab tudós művének, *Canonis Avicene principis cum explanatione Jacobi de Pribus* című kommentárjának kinyomtatására kiadott engedélyről tudósít. Mások *XII. Lajos* 1507-es privilégiumát említik, amely a teológiai kar professzorának Szent Pál leveleinek glosszáiról szóló művének adott kiváltságot.

Magyarországon viszonylag korán – Angliát és Bécset is megelőzően – a Mátyás király által Rómából a királyi udvarba hívott Hess András alapított könyvnyomdát. A Budai Krónika, az első hazai nyomtatott mű, 1473-ban jelent meg. A könyvnyomtatáshoz kapcsolódó privilégiumok is viszonylag hamar kibocsátásra kerültek. A nagyszombati főiskola 1584-ben megszerezte a nyomdaalapító Telegdi Miklós (1535–1586) és a híres törvénytudó Mossóczy Zakariás (1542–1587) püspök szerkesztésében kiadott *Corpus Juris Hungarici* című törvénytár kiadásának kizárólagos jogát, és mindezt a privilégiumlevélben rögzített azon záradék tudatában, hogy a más által történő utánnomás és jogtalan árusítás tíz arany márkával volt büntetendő. (A polgári jogi kártérítés a sérelmet szenvedett felet illette meg, a büntetőjogi szankcióként kirótt pénzbüntetés viszont a kincstárba került.)

Olyan esetek is előfordultak, hogy a szerző szerzett magának privilégiumot, amely alapján megbízott egy nyomdát művének kiadásával. A legelsőek egyike, akinek ez sikerült, a reformáció korának legnagyobb művésze, festő, grafikus, könyvkiadó *Albrecht Dürer* (1471–1528) volt. A jó üzleti érzékkel megáldott művész I. Miksa császártól kapott kizárólagos jogokat saját metszeteinek sokszorosítására és árusítására. Igaz, ezért három arcképet is készített a császárról.

Jó kétszáz évvel későbbi egy másik érdekes eset, amikor *Claude-Marie Guyon* (1699–1771) abbé 1743-ban az alábbi szerződést kötötte Philippe Nicolas Lottin (1685–1751) nyomdászszal és könyvkereskedővel Kelet-India története című művének kiadására: „Az örökkévalóságig átruházom a jelen kiváltságlevélből eredő jogaimat Lottin úrra és Pierres asszonyra vagy az ő utódaira azért, hogy a megállapodásban rögzítettek szerint annak előnyeit élvezhessék.” (Természetesen a kiadói jog is a privilégiumban meghatározott határidőig tarthatott!) A szerzőknek adott privilégiumok az alkotó üzleti pozícióját és a későbbi szerzői jog kibontakozását segítették elő.

Már ekkoriban is előfordultak a kiadói jogosultság körében különböző visszasságok, illetve perek. *Luther Márton* (1483–1546), aki korának egyik legolvasottabb írója volt, joggal háborodott fel műveinek illegális sokszorosítása és terjesztése miatt: „*Ugyan mi az már édes nyomdász uraim, hogy egymást oly nyilvánosan raboljátok és lopjátok és egymást megrontjátok.*” Ezért minden befolyását latba vetette az ilyen jogbitorlások ellen.

Dr. Konrad Largus, a római jog wittenbergi tudorának egyetemi előadásait valaki illegálisan megszerezte, és egy nyomda a szerző engedélye nélkül kinyomtatta. A kor kezdetleges jogi szabályozására jellemző, hogy még egy jogtudós sem tudta bírói úton megvédeni szellemi alkotását, ezért jobb híján röpiratban tiltakozott a jogbitorlás ellen. Ebben leírta, hogy

gondolatait ellopták, és nem egy kiérlelt, kiadásra készített kéziratot adtak ki. Ezért ügyes jogászai érveléssel azt javasolta, hogy aki megvette a bitorolt művet, az perelje be a nyomdát arra hivatkozva, hogy a cím nem fedi a tartalmat.

A korszak egyik leghíresebb pere azért indult, mert egy párizsi nyomdász privilégiumot kapott Seneca műveinek kinyomtatására, amelyet egy humanista gondolkodó, Marc-Antoine Muret (1526–1585) kommentárokkal látott el. Két másik nyomdász viszont megtámadta a privilégiumot, hiszen Muret még a privilégium kiadása előtt meghalt. Ezért a perben *Simon Marion* (1540–1605) ügyvéd a párizsi parlament (az akkori legfelsőbb bíróság) bírái előtt 1586-ban azzal érvelt, hogy a mű a szerzők halála okán már közkinccsá vált, és ezért bárki szabadon kiadhatja. E per során hangzott el az a mondat, amelyet sokan az irodalmi tulajdon első elismeréseként idéztek: „*egy könyv szerzője annak teljes ura és mint olyan, szabadon rendelkezik vele*”.

Egy másik ügy kapcsán Jean-Baptiste Poquelin, írói és színpadi nevén *Molière* (1622–1673) tiltakozott azért, mert 1660-ban az első átütő sikernek számító darabjának, *Kényeskedők* (*Les Précieuses ridicules*) című műve kiadásának a jogát szerinte jogtalanul szerezték meg öt éves időtartamra.

Az Aiszóposz és Phaedrus állatmeséi mintájára írt fabuláinak révén híressé vált *Jean de La Fontaine* (1621–1695) unokái 1761-ben kiváltságlevelet kaptak nagyapjuk legnépszerűbb műveinek kiadására 15 éves időtartamra. A privilégiumlevél nyilvántartásba vétele ellen viszont több könyvkiadó is tiltakozott arra hivatkozva, hogy *La Fontaine* rájuk ruházta az egyedüli jogosultságot. A királyi tanács végül úgy határozott, hogy a nyomdának adott privilégium határidejének lejártá után a kiadói jogot is a szerző örökösei szerzik meg.

A fent említett példák is azt mutatják, hogy ekkorra már kialakult az a nézet, hogy a szerzőnek művéhez a tulajdonjoghoz hasonló jogosultsága fűződik.

Olyan eset is előfordult, hogy a szerző rosszhiszeműen több kiadónak is eladta művének „*kizárólagos*” kiadási jogát. A leghíresebb eset a híres zeneszerző, *Joseph Haydn* nevéhez fűződik. A „*fényes*” Esterházy Miklós herceg udvari karmestere és zeneszerzője 1786-ban szerződést kötött *William Forster* londoni zeneműkiadóval. Haydn a szerződésbe többek között az alábbiakat írta: „*Ezennel kijelentem, és közzéteszem az egész világnak, hogy a jelzett szimfóniákat, szonátákat és más darabokat fent nevezett Guillaum Forster úrnak eladtam, és neki a kéziratokat elküldtem. ... Továbbá tanúsítom és kijelentem, hogy a fent nevezett Guillaum Forster a felsorolt művek egyedüli tulajdonosa, hogy én azokat neki szabályosan eladtam és ezennel összes szerződéses jogaimat ráruházom. Minek tanúságául ezen okmány alá jegyeztem aláírásomat.*”

Ennek ellenére Haydn ezen művek némelyikét régi bécsi kiadójának, *Artariának* is eladta. Ráadásul ezt a csalást jó néhány művével később is elkövette. Amikor ezen eljárás ellen a pórul járt kiadók tiltakoztak, Haydn kezdetben tagadott, majd saját csalárd eljárását menetetve ugyan, de elismerte a csalást. A kiváló művész tettét csak az a körülmény árnyalja, hogy akkoriban a privilégiumok ténylegesen csak az adott ország területére vonatkoztak,

más államok területén nem rendelkeztek kötelező erővel. A szerzői jogi védelem nemzetközi jellegűvé csak az 1886-ben létrejött Berni Unió Egyezmény hatálybalépésével vált.

Már ebben az időben is előfordultak olyan esetek, amikor valaki eltulajdonította egy másik szerző szellemi termékét, munkáját, és saját publikált munkájában hivatkozás, forrásmegjelölés és szerzői engedély nélkül felhasználta. Petőfi Sándor híres *Az utánczókhöz* (1844) című versében bélyegezte meg ezt a magatartást: „*Fogj tollat és írd, hogyha van erőd / Haladni, merre más még nem haladt; / Ha nincs: ragadj ekét vagy kaptafát, / S vágd a földhöz silány dorombodat.*”

Az idegen gondolat ilyesfajta ellopását a főleg 18. századtól nevezték *plágiumnak*. A plágium szó eredetileg ember-, más forrásokban gyermekrablást jelentett. Werbőczy István (1458–1541) *Tripartitum* (1514) című szokásjogi gyűjteményében már napjaink közismert jelentésének megfelelően használta a kifejezést.

A római jogász Nótári Tamás *A magyar szerzői jog fejlődése* című művében a plágiumnak a következő eseteit sorolta fel:

- a még közzé nem tett bármely szerzői jogi mű jogtalan közzététele;
- már közzétett, de még meg nem többszörözött mű (felolvasás, zenedarab, kiállított kép, szobor, fénykép) jogtalan többszörözése;
- a már jogosan többszörözött, de még közzé nem tett mű jogtalan közzététele a szerző akarata ellenére;
- a jogtalan terjesztés minden esete;
- a színmű és a zenemű jogtalan nyilvános előadása;
- a képzőművészeti és fényképezési mű jogtalan nyilvános kiállítása vagy utánképzése;
- az írói mű más nyelvre való jogtalan fordítása;
- a képzőművészeti vagy fényképezési művek jogtalan felhasználása iparművészeti vagy ipari gyártási célokra;
- az írói mű jogtalan felhasználása zeneszöveggként;
- jogtalan változtatások, kihagyások, toldások vagy javítások a mű címén vagy szövegén;
- a szerző nevének jogtalan használata idegen művön, vagy művén a szerző nevének torzítása, illetve álneve helyett más név használata.

Magyarországon az első híres plágiumból eredő vita akkor kezdődött, amikor Kazinczy Ferenc (1759–1831) Vályi Nagy Ferenc (1765–1820) református főiskolai tanárt és írot arra ösztönözte, hogy fordítsa le magyarra Homérosz Iliászát. Segítségül elküldte neki Kölcsey Ferenc (1790–1838) Iliász-fordításának egyes részeit. Vályi Nagy Ferenc ezeket felhasználta művében, és sajátjaként tüntette fel (Homér Iliasza. Ford. Kassa, 1821. Két kötet.) Kölcsey ezen felháborodott, de Kazinczy nem értette az okát: ő úgy vélte, mindegy, ki a fordító, hiszen az eredeti szerző Homérosz.

A plágium elleni védelem és a szerzői személyiségi (immateriális) jogok oltalma viszont egészen a 18. századig alig érvényesült. Nem volt pl. kötelező a szerző nevének feltüntetése sem.

5. A szerzői jogra vonatkozó első törvények és rendeletek

A piacgazdaság kibontakozása, a természetjogi iskola tanítása, a törvény előtti egyenlőség elvének térhódítása és az a felismerés, hogy a könyv és egyéb művek kiadása nem egyedi eset már, hanem tömegesen fordul elő, szükségessé tette az általános szabályozást. A magántulajdont az ember veleszületett jogaként felfogó irányzat a szerzői jog szabályozásának terén is változást indukált, amely 1789-ben a francia forradalom egyik vívmányaként „*Az emberi és polgári jogok nyilatkozatához*” vezetett. A szellemi alkotások jogvédelme irányába elsősorban Thomas Hobbes (1588–1679), John Locke (1632–1704), Samuel von Pufendorf (1632–1694) tulajdonra építő, majd Immanuel Kant (1724–1804), akit a szellemi alkotások atyjának tartanak, személyközpontú gondolatai hatottak. Kant szerint a szerzői jog nem tekinthető egyeseknek adott privilégiumnak, nem lehet csak a kiadói szerződés folyománya, hanem a szerzőnek személyes joga kell, hogy legyen. A szerző szellemi termékét az államhatalomnak kell védelmeznie, és biztosítani a vagyoni jogokra vonatkozó kizáró jogosultságot. Egyúttal általános elvként azt is megfogalmazta, hogy mivel a szerzői jog a szerző személyéhez kapcsolódik, nem lehet örök idejű, bár egy ideig mint más jogosultság átruházható, átörökíthető.

Érdekes, hogy Kant után többen is, pl. Auguste Comte (1798–1857) francia filozófus, Pierre-Joseph Proudhon (1809–1865) francia libertáriánus szocialista-anarchista újságíró, és érdekes módon az angol költő, történész, Thomas Babington Macaulay (1800–1859) is azt vallotta, hogy a szellemi munkásoknak nem haszonért kellene tevékenykedniük, hanem a társadalom, a közösség hasznáért. Ezért a szerzői jog teljes eltörlése mellett érveltek. Ezen utóbbi álláspontok azonban csak a kisebbségi véleményt képviselték. (Már csak azért is, mert akik erről a kérdésről értekeztek, általában személyükben is érdekeltek voltak a szerzői jogi védelem elismerésében.)

Angliában az akkor még inkább újságíró *Daniel Defoe* (1659–61 között – 1731) 1704-ben megjelent *An Essay on the Regulation of the Press* című művében kifejtette, hogy milyen formában kellene a sajtóra vonatkozó szabályozást kialakítani. Defoe szerint: „*A törvény kiváltságot ad a szerzőnek, és egyértelműen a személyhez rendeli a mű tulajdonjogát, vagy ahhoz, akihez a szerző rendeli, és ez helyes, hogy így van. Hisz problémás lenne megbüntetni azt a szerzőt, kinek a könyvben, miután elkészült, semmilyen joga nincs. Elfogadhatatlanul súlyos igazságtalanság lenne egy embert felelőssé tenni oly dolgok hibáiért, melyek hasznát nem húzhatja, ha dolgát jól végezte el.*” Egyúttal ostromozta azokat a nyomdászokat, akik törvénytelen módon adták egyes írók műveit, ráadásul sokszor átírták, megcsonkították vagy egyszerűen silány, hibákkal teli munkát végeztek.

Defoe fellépése is ösztönözte az angol *parlamentet*, amely végül 1709-ben, a *Stuart Anna* uralkodása idején (1702–1714) hozott törvényben elismerte a szerző művéhez fűződő jogait. A törvény még a kezdeti gyermekbetegségekben szenvedett, és ezért a szerzők jogait meglehetősen pontatlanul határozta meg. Nem tisztázta egyértelműen a könyv, a másolat és egyéb, a szerzői joghoz kapcsolódó jogosultságokat. Mindenesetre ezt a törvényt és az azt folyamatosan gazdagító angol bírói gyakorlatot tekintik az első lépésnek a szerzői jog általános szabályozásában, amely véget vetett a könyvszékek céhe cenzúra gyakorlását is biztosító monopóliumának. Két új fogalmat vezetett be: egyrészt azt, hogy a szerző szerzői jogának tulajdonosa, másrészt behozta a köztudatba a kiadott művek védelmi ideje határozott voltának elvét. A törvény előírta, hogy az adott könyv kilenc másolatát kell letétbe helyezni az ország meghatározott könyvtáraiban. Legfontosabb vívmánya, hogy megadta a szerzők számára a műveik feletti felügyelet jogát az addig megjelent művekre a törvény életbe lépésétől 21 évig, az 1710 után megjelent művekre pedig 14 évre. Ezt a rézmetszetekre egy 1734-es, a térképekre pedig egy 1766-os törvénnyel terjesztették ki. Zeneszerzőkre 1777-től terjesztette ki a common law gyakorlata a szerzői jogi védelmet. A kiadók a védelmi idő tartamát szerették volna megnövelni, ezért a már megjelent műveket némileg átírták vagy hozzátettek egy-két részletet, és így próbálták új szerzői alkotásként feltüntetni. Az egymás után születő angol törvények fel is emelték a határidőt 28 évre. Majd a híres történész és politikus *Thomas Babington Macaulay* (1800–1859) híres beszédeivel meggyőzte a parlamentet arról, hogy a túl hosszú határidő megállapítása nem lenne praktikus. Érvei hatására született meg az a jogszabály, amely a védelem határidejét a szerző halála után már csak 7 évre adta meg. Amennyiben a mű megjelenésétől még nem telt el 42 év, ez a végső határidő.

A kontinens államai azonban még ehhez képest is jócskán lemaradtak a szerzői jogi védelem kiépítése terén. *Franciaországban* a könyvnyomtatásról és a könyvkereskedelemeiről 1777-ben és 1778-ban adott ki először rendeletet a királyi tanács. Az egyik a privilégiumok időbeli korlátjairól, a másik a bitorlás tiltásáról rendelkezett. Az előbbi rendelet már nemcsak a kiadót, hanem a szerzőt is védelem alá helyezte. Ezzel elismerte a szerző és a kiadó eltérő érdekelttségét. Mivel a szerzőknek nyilvánvalóan erősebb jogosultsággal kell rendelkezniük, ezért őket erőteljesebb védelem alá helyezték. A bitorlás ellen fellépő rendelet az illegális kiadókat könyveik bezúzásával és pénzbüntetéssel sújtotta, a privilégiummal rendelkező kiadó pedig kártérítést követelhetett.

A francia forradalom minden korábbi privilégiumot eltörölt, ezért sürgősen szükségessé vált a szerzői jog törvénybe foglalása. Az *1791. január 13-i törvény* (a franciák nem számmal, hanem dátummal jelölték a törvényeiket) a világon először szabályozta a színdarabok nyilvános előadását. A 3. cikk arról rendelkezett, hogy a szerző hozzájárulása nélkül nem lehet színházi előadást tartani. Az engedély nélkül bemutatott darabok bevételét a szerzőnek kell átadni. A szerző halála után az örökösök csak öt évig élvezhetik a szerzői jogokat. A törvény egyik kidolgozója Isaac-René-Guy Le Chapelier (1754–1794) szerint: „*a legszentebb, a legegítimébb, a legmegtámadhatatlanabb, és ha fogalmazhatok így, a legszemélyesebb minden*

tulajdon közül az író gondolatainak gyümölcseként létrejött mű; ez egy, a többi tulajdontól eltérő fajtájú tulajdon.”

Az 1793. július 19-i törvény általános formában elismerte a szerzők tulajdonjogát művük felett. A törvény a tulajdonjog elméletét követve helyezte védelem alá az írók, a zeneszerzők, a festők és a rajzolók jogait. A védelem határidejét élethossziglan, illetve azon túl még tíz évben határozta meg. A törvény kimondta, hogy jogpolitikai szándéka, hogy az embereket az alkotásra ösztönözze, és ezzel is segítse a francia nemzet kulturális felemelkedését. Megszületett tehát az a jogszabály, amelyet a szakirodalomban a mai szerzői jogi védelem kiinduló mintájának tartanak, éspedig nemcsak a sokszorosításra és értékesítésre vonatkozó jog, hanem a nyilvános előadásra vonatkozó jog szerző által történő engedélyeztetése tekintetében is. Az 1793-as törvényben szabályozott szerzői tulajdont büntetőjogi szankcióval is védelmezték. Napóleon büntető törvénykönyve, az 1810-ben életbe léptetett Code pénal 425–429. cikkelye a szerzői jog bitorlását vétségnek minősítette, és ennek megfelelően büntette.

Az élet minden területét szabályozni próbáló, több mint 19 ezer szakaszból álló *porosz Landrecht* (1794) 996. §-ában rendelkezett a kiadói jog révén a szerzői jogról. Német precizitással előírta, hogy a kiadói szerződést írásba kell foglalni, és újabb kiadást csak akkor engedélyezett, ha az írónak az első kiadásért járó honoráriumnak legalább a felét már kifizették. Még a szerző örököseinek is járt tiszteletdíj. Amennyiben nem határozták meg a példányszámot, a kiadó dönthetett erről. A kiadásra váró műveket a szerző hozzájárulása nélkül nem lehetett átírni, módosítani.

6. A magyar jogalkotás kezdetei

Magyarországon hosszú ideig nem létezett megfelelő védelem a jogosulatlan utánnomások ellen. Ezt a tarthatatlan állapotot 1793-ban Takács Ádám (?–1797), gyóni református lelkész elégelte meg, aki halotti beszédeit Patzkó Ferenc Ágoston pesti nyomdászmasterrel adatta ki, de Landerer János Mihály (1725–1795) a beszédeket ellopta, és jogosulatlanul kiadta. (Landerernek nem ez volt az első ilyen cselekedete. Korábban már számos pere is volt.) Ezzel Patzkó Ferenc Ágoston nyomdáját olyan mérvű kár érte, hogy a halotti beszédek második kötetének kiadására már nem is vállalkozott, félve attól, hogy majd azt is elorozzák. Takács Ádám ezért a Helytartótanácshoz fordult azzal a kérelemmel, hogy Landerer Mihály nyomdájának a második kötet utánnomását tiltsa meg: mert „*a halotti beszédeit kiadó Patzkó pesti nyomdász munkáját megbecstelenítve Landerer nyomdász az egész kötetet utánnomta, ... az ezzel okozott kár miatt Patzkó elállt attól, hogy a második kötetet is kiadja, félvén, hogy azt Landerer ismét elorozza.*”

A kérelem jogosságát elismerve a Magyar Királyi Kancellária az uralkodóhoz fordult azzal a kérelemmel, hogy az Ausztriában 1775. február 11-én kelt körrendelet hatályát Magyarországra is terjessze ki. A király a felterjesztésnek helyt adott, és utasította a Helytartótanácsot, hogy hajtsa végre az 1793. november 4-i 12157. számú királyi rendeletet, amely

Magyarországon büntető- és polgári jogi következmények együttes alkalmazását tette lehetővé az engedély nélküli utánnomás esetére. A rendelet pénzbüntetési terhe mellett tiltotta meg a belföldi utánnomást, és a szerző részére kártérítést is előírt, kivéve „*ha valamely nyomdász a könyv példányainak elfogyása vagy azoknak fölötté magas ára miatt az utánnomásra engedelmet kapna.*” A dolog szépséghibája, hogy a szerzői jogi védelemről azonban nem a bíróságnak, hanem a cenzúrahivatalnak kellett gondoskodnia. A *Helytartótanáccsal 1794. január 7-én közölt, 14659. számú királyi rendelet* szerint a tiltás azonban nem terjedt ki a külföldön megjelent és már belföldön más által utánnomott könyvekre: ezeket bárki szabadon kiadhatta. E két királyi utasításon alapult a *Helytartótanács 1793. november 22-én kelt, 27463. számú és 1794. január 24-én kelt, 1812. számú rendelete* az írói jogvédelemről. Kiterjesztette a jogvédelmet az író jogutódjára is, de erre a jogosultságra is kiterjesztette az elévülés intézményét. Így a szerző halálától számított idő elteltével a mű „*köztulajdonba*” került, és bárki szabadon kiadhatta, de ennek részletes szabályait nem rögzítette. Az új kiadásnak feltétele volt a szerző (vagy jogutódja) beleegyezése, a cenzúrát érvényesítő könyvvizsgálói engedélyt ugyanis csak ennek megléte esetén adták meg. Mindezt azzal egészítette ki, hogy az Ausztriában nyomtatott munkákat Magyarországon tilos utánnomni, és a magyar területeken kiadott művek tekintetében ugyanezt a védelmet biztosították az osztrák utánnomásokkal szemben. Ez a rendelet magyar–osztrák nemzetközi szerződés (1887. évi IX. tc.) megkötéséig hatályban maradt.

A védelemben részesített művek körét kiterjesztette az *1831. április 22-én kelt 4232. sz. udvari rendelet* a „*rajzolatokra és rézmetszetekre*” is. Kivételt képeztek azonban a folyóiratok mellett megjelentetett „*divatképek és rajzok*”, még abban az esetben is, ha nem vétettek a cenzúraszabályok ellen.

Ezek a rendeletek nagy előrelépést jelentettek a szerzői jog terén, de teljes védelmet nem tudtak biztosítani. Erről így írt figyelemre méltó tanulmányában Arany János fia, Arany László (1844–1898) aki kihangsúlyozta, hogy a két rendelet „*megvédte az írókat a durva bitorlás, a teljes, leplezetlen utánnomás ellen, de a kisebb sérelmekkel, a leplezett bitorlással és ravasz csalással szemben nem nyújtott védelmet.*”

A reformkor felpezsdülő irodalmi élete a szellemi alkotások jogát is új szempontok szerint ítélte meg. A kortárs író és a szerzői jog egyik úttörője, Toldy Ferenc (1805–1875) mindezt így foglalta össze: „*Jöve az 1830. év, a nyelv új elfoglalásokkal gazdagodott, Széchenyi írt; akadémia állott fel, s ezzel együtt egy új rend a polgári társaságban, az íróké; a literatura életbe kezdett lépni, mert állandó közönség képződék, kivált az időszaki sajtó munkássága által; s e részvét, bármi kicsiny ahhoz képest, minőt egy ötmilliónyi néptől, mégis keresetággá kezdi emelni a könyvszerzést.*”

Addig az írók többnyire nemesek vagy paptanárok voltak, akik kedvtelésből írogattak, és nem műveik tiszteletdíjából éltek. Az 1830-as évektől kezdve jelent meg Magyarországon is az a hivatásos írónemzedék, amelyiknek kenyérkeresete volt az írás, és nem mecénások, nem alapítványok, nem az akadémia gondoskodott a megélhetéséről, hanem a közönség.

Természetessé vált a rendszeres lap- és könyvkiadás, a kritika és a tudományos fórumok intézménye. Ezt az új szemléletet először Bajza József (1804–1858) fogalmazta meg az ún. „lexikonpör” során, amikor határozottan válaszolt az őt kioktató és a korábbi korszak képviselőjében fellépő gróf Dessewffy Józsefnek: *„Megtanultam igenis a társasági élet viszonyait tisztelni; tudom, hogy ott herceg és gróf, báró és nemes, polgár és paraszt van: mivel tartozom mindenkinek, egyenként és együtt, értem; de értem viszont azt is, s igen jól, hogy ezen tartozás, ezen kötelékek, csak a polgári kör határáig nyúlnak, s ott, hol az írói respublica kezdődik, hol a tudományok országába léptünk, hol a társalkodási konvencióknak vége, ezek is megszakadtak. Itt nem érdem, nem születés, nem hivatal többé, egyedüli okok, egyedül ész adnak elsőséget; s én ezeknek szoktam, ezeknek tudok térdet és fejet hajtani, nem semmi auktoritásnak, nem semmi grófi méltóságnak.”*

A szélesebb körű fizetőképes közönség megjelenése még nagyobb kísértést jelentett a könyvnyomdák számára. Egyre többen panaszkodtak a jogosulatlan utánnyomások miatt. Pl. Kunoss Endre (1811–1844) ügyvéd azért tiltakozott, mert *„Szófüzér vagyis a tudomány, művészet, társalkodás és költészet ujonnan alkotott, fölélesztett vagy idomított szavainak jegyzéke. Az eddigi szótárak helyettesítéséül s pótlékaul hasonértelmű magyar- és német-latin kifejezésekkel megvilágosítva”* című szótárát egy G. N. monogram mögé bújtt személy is kiadta: *„A 'Szófüzér' 3. kiadása tudtom s jóváhagyásom nélkül törtévé, sőt mi több, annak bővítése a' kiadó által idegen kezekre bízattván... nyilatkoztatom, hogy én Szófüzérérem 3. kiadatát, mint idegen kéz által megkorcsítottat, művemnek el nem ismerem, 's az illy írói bitorlásoknak mindenkorra ünnepélyesen ellenmondok. Fölszólítom egyszersmind a' munka hirdetése alatti G. N. betű névjeles urat, nevezze meg magát nyilvánosan, 's adja elő azon okokat, mellyeknél fogva jogosítottnak érze magát, az én megbízásom v. fölhatalmazásom nélkül, munkámon olly változtatásokat tenni, mellyek, mint szerzőnek, egyedül csak nekem szabadosak.”* A történet végül drámai fordulatot vett. Bár Kunoss szótára nagy példányszámban kelt el, szerzője viszont nem részesedett a megtermelt jövedelemből, ezért végső elkeseredésében elbujdosott hitelezői elől. Végül Táncsics Mihály (1799–1884) eladta egyetlen tehénét, és így tudta kifizetni barátja tartozásait.

Hasonló eseteket említett Toldy Ferenc: *Néhány szó az írói tulajdonról* (1838) című tanulmányában, megemlítve, hogy valaki Berzsenyi Dániel örököseinek engedélye nélkül adta ki a költő verseinek több mint felét *„Anthologia”* címmel. Ugyanígy visszaélésnek lett áldozata Szenvey József (1800–1857), Schiller első igazi művészi fordítója is, s mikor oda-jutott, hogy publikálhatott volna, már jött Erdélyből a kötet: *„Schiller Fridrik versei, kiadta magyarul Soproni Fidler Ferencz”*.

Engedély nélkül nyomtatták ki Gvadányi József (1725–1801) akkoriban rendkívül népszerű művét, amely Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önnön maga abban esett viszontagságaival együtt az elaludt vérű magyar szívek felserkentésére és mulatságára e versekbe foglalt címmel jelent meg. E mű alapján íródott Gaál József (1811–1866) Peleskei Nótárius című háromfelvonásos bohózata (1838), amelyet először a Pesti Magyar Színház-

ban mutattak be. Később is a Nemzeti Színház fennállásának legkedveltebb darabjai közé tartozott, többször is felújították. A Nemzeti Színház fennállásának 100 éves évfordulójára Galamb Sándor drámaíró, rendező átdolgozásában került színpadra, nagy sikerrel.

Toldy Ferenc olyan fontosnak tartotta az írói tulajdon kérdését, hogy 1838-ban könyvterjedelmű tanulmányt szentelt a problémának. Vörösmarty Mihály (1800–1855) pedig akadémiai főtitkári felkérésre fejtette ki véleményét. Vörösmarty két tervezetet is készített ez ügyben, és azt javasolta, hogy a létrejövő törvénynek összhangba kell hoznia az írók és az olvasóközönség érdekeit. Az első tervezet szerint ezért 40, illetve 50 évig az író halála után is védeni kellene az elhunyt szerzői jogait.

Toldy Ferenc 1840-ben már egy könyvben foglalta össze a szerzői jogi védelemre vonatkozó gondolatait. Magyarországon ő határozta meg elsőként a szerző kizárólagos jogát önnön szellemi termékéhez, kikötve annak megváltoztathatatlanágát, és leszögezve egyediségét, főképpen pedig a jogos tulajdonost illető haszonhoz való jogát, tehát a kiadásból származó jövedelem szerzőnek fenntartott jogát. Toldy írta le először a magyar irodalomban azt a ma már magától értetődő tény, hogy az írói mű egyedi és elidegeníthetetlen alkotás, melyért szellemi alkotójának fizetség jár.

Hiába fordultak többen is a közvéleményhez, Petőfi Sándor például még 1843-ban is kénytelen volt tiltakozni az ellen, hogy – kifejezett kérése ellenére – Garay János (1812–1853) nem nevének feltüntetése nélkül, hanem neve alatt közölte a Regélőben egy versét, megsértve ezzel inkognitó iránti kívánságát és „írói jogtapodást” követett el.

Végül a *Kisfaludi Társaság*, amely a szépirodalom művelését tartotta hivatásának, hozott létre egy bizottságot, amelynek feladatává az írói tulajdon védelmét szolgáló törvényjavaslat kidolgozását tűzték ki. A bizottság vezetője, Toldy Ferenc határozta meg a konkrét feladatot: *„Ezen tulajdont, mely utánnymás által szokott sérteni, egyikének tekintem a természetjogon alapult tulajdonjognak. Mert ha mindez, mit saját tehetségünkkel, idegen jogok sérelme nélkül szerezzünk, elvehetetlen igaz tulajdonunk: úgy szellemi tehetségeink írói munkássága gyümölcseinek is kevésbé oly kétségbe vehetetlen sajátunknak kell lenni, melyből minden lehetséges anyagi haszon kirekesztőleg a szerzőt illesse.”*

Bár a bizottság tagjai közé választott írók közül többen is rendelkeztek jogi végzettséggel és ismeretekkel, azonban tényleges joggyakorlással, kodifikációval egyáltalán nem foglalkoztak. Éppen ezért az elkészült törvényjavaslat – szerzőik mindennemű jó szándéka és lelkesedése ellenére – tényleges szabályozásra alkalmatlan volt. A legszembeütőbb, hogy pl. a művészek jogvédelmére vonatkozó szabályozásról teljes egészében megfeledkeztek, csak az írókra vonatkozó védelemről akartak gondoskodni. Arany László joggal írhatta a Kisfaludi Társaság tervezetéről: *„Minden kegyeletünk dacára kénytelenek vagyunk megvallani, hogy ez a törvényjavaslat (mindössze 63§) mind alakjára, mind tartalmára nézve gyarló mű ... Érthetetlen ellentmondásokat, sok kazuisztikus rendelkezést, de ezekkel szemben még több hiányt, elvi bizonytalanságot találunk benne, nem egészébe öntve, hanem inkább csak szakaszokba szedve egymásután.”*

A Kisfaludi Társaság törvényjavaslatát benyújtotta az éppen akkor ülésező 1843–1844-es országgyűlésnek, amely véleményalkotás végett kiadta Borsod vármegye követének, Szemere Bertalannak (1812–1869). A kiváló jogtudós, későbbi belügyminiszter, majd miniszterelnök alaposan átdolgozta a tervezetet, sőt, még indokolást is csatolt hozzá. (Szemere Bertalan ezzel a tervezettel hozta be azt a szokást, hogy a törvényjavaslatokhoz indokolást is mellékeljenek.) A neves centralista politikus, Csengery Antal (1822–1880) így méltatta Szemere teljesítményét: „A magyar törvényhozás története nem mutathat föl e részben szebb, jelesebb példányt Szemere jelentésénél az írói jogok biztosításáról szóló cikkelyekhez. Egyaránt becses az az irodalom és törvényhozás történetírója előtt. A képviselőház egyetlen módosítás nélkül fogadta el.” Miután a Főrendi Tábla is egyhangúan megszavazta a törvényjavaslatot, azt felterjesztették a királyhoz szentesítés végett. Az uralkodó azonban halogatta a döntést. Az alábbi indokkal küldte vissza a törvényjavaslatot az országgyűlésnek: „a törvényjavaslatban kitűzött elvek ... részint nagyobb világosság, részben némely hézagok kipótlása tekintetéből ... módosíttassék.” A valódi ok természetesen nem ez volt, hanem hogy az örökös tartományokra vonatkozóan még nem készült el a szerzői jogi törvény, amelyet végül is 1846. október 19-én léptették életbe egy császári pátensszel. Sajnálatos módon így ebből a kiváló tervezetből nem lett törvény.

Szemere Bertalan törvénytervezetének indokolásában a francia írók, Victor Hugo (1802–1885), Alexandre Dumas (1802–1970) megbecsülését tekintette követendő példának, de a jogszabályok kidolgozásánál inkább a korabeli német judikatúrára támaszkodott. Ezért is mindjárt a törvényjavaslat 1. szakaszában leszögezte, hogy az írói és a művészi tulajdon lényegében azonos az általános értelemben vett tulajdonnal. A szerzői jogok időtartamát ötven évben állapította meg, ami akkoriban Európában az egyik leghosszabbnak számított. Az író akár ingyenes, akár visszerthes ügylet formájában átruházhatta az őt megillető jogokat. A szerzői jog öröklésénél a túlélő házastársat is megemlítette. Ez azért számított bátor tettnek, mert 1848 előtti magánjogunk az özvegyasszonyoknak leginkább csak egyes ingó javakra ismerte el az öröklési jogát. Szemere külön foglalkozott a színpadi és a zeneművekkel is. Önálló fejezetben próbálta szabályozni a „rajz és festészeti” műveket. Nem könnyű jogi definícióját adni az ilyesfajta képzőművészeti alkotásoknak. Ezért Szemere Bertalan inkább felsorolta a legtipikusabb műalkotási formákat, majd hozzátette: „vonalak és színek által maradandólag előállítható minden művek” jogvédelmet élveznek. Gondosan szabályozta az esetleges jogsértéseket is. Az „álkiadást”, azt az esetet, ha az író több kiadónak is eladta művének kizárólagos kiadási jogát, tilos volt a jogosult tudta nélkül egy művet lerövidíteni, átdolgozni, tanári előadásokat, beszédeket engedély nélkül kiadni, és védelem alá helyezte a műalkotás címét is.

Szankcióként büntetőjogi eszközként 600 forintig terjedő pénzbüntetés javasolt, amelyet a Nemzeti Múzeumnak voltak kötelesek befizetni, és a sérelmet szenvedőnek pedig polgári jogi kártérítést állapított meg.

Külön rendelkezett egy szakértői szék felállításáról is, amelynek 11 tagját a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése választotta volna meg, mégpedig az alábbi módon: négy akadémiai tag, három fő nem akadémiai tag író és művész, két könyvtáros, kettő pedig kép- és zeneárús.

Az ausztriai törvény elkészülte után a magyar kancellária kezdte újra a szerzői jogi kodifikációt. *Jászay Pál* (1809–1852) jogászt, illetve nyelvészt, a Magyar Tudományos Akadémia tagját bízták meg az újabb tervezet elkészítésével. Jászay az 1846-os osztrák törvény alapulvételével és a Szemere-féle javaslat figyelembevételével el is készítette törvényjavaslatát, de az 1847–1848-as utolsó rendi országgyűlés a forradalom kitörése miatt nem tűzte napirendre.

Ettől függetlenül az *1848. évi áprilisi törvények* az általános szabadságjogok szabályozása révén sokat tettek a szerzői jog kibontakozása érdekében. Az 1848. évi XVIII. törvénycikk megszüntette a cenzúrát, és szabaddá tette a sajtót. Az 1848. évi XXXI. tc. 2. §-a pedig kimondta: „*A színművek előadhatására nézve eddig a könyvvizsgálók által gyakorolt vizsgálat eltöröltetik.*”

Az 1848-as forradalom és szabadságharc leverése után, 1853-ban a neoabszolutizmus jogpolitikájának megfelelően az osztrák polgári törvénykönyv függelékébe foglalva, a 72. számú császári nyílt parancsként Magyarországon is bevezették az *1846-os osztrák szerzői jogi törvényt*, amelynek a magyarra fordított címe: „*Törvény az irodalmi és művészeti tulajdonnak a jogosítatlan közzététel, utánnyomás és utánképzés elleni védelmére*” lett. A pátens védelemben részesítette az irodalmi termékeket és művészeti munkákat, ennek keretében külön nevesített olyan alkotásokat, mint a térképek, rajzolatok, az énekszövegek, hangszerzemények vagy a nyilvános előadások. Mindezekre a szerzőnek rendelkezési, többszörözési, közrebocsátási és átruházási jogot biztosított.

A védelmi időt főszabály szerint harminc évben határozták meg, de egyes speciális esetekre ennél rövidebb és hosszabb időkeretokről is rendelkeztek. A zenei vagy színművek előadására vonatkozó kizárólagos jog a szerző halálát követő tíz év után megszűnt. Ötven éves oltalomban részesültek viszont a tudományos vagy művészeti intézetek által kiadott munkák. „*Különös tekintetreméltó esetekben*”, továbbá nagy költségekkel járó alkotások esetében az „*álladalmi kormány által kiváltság alapjában, a törvényes időhatáron túl is további bizonyos számú évekre kiterjesztetnek*”. Ennek előfeltételéül a pátens 17. §-a az előre történő kikötést jelölte meg. Sőt, „*az álladalmi kormánytól közvetlenül kibocsátott iratok közzétételük után az utánnyomási tilalom védelmét élvezik mindaddig, míg ez az álladalmi kormány által meg nem szüntettetik*”, vagyis ebben az esetben a védelmi idő elvileg korlátlan.

Egyedülálló módon a nyílt parancs biztosított a „*második kiadás vagy kinyomás*” részére is védelmet a jogosulatlan magatartásokkal szemben.

A császári nyílt parancs a szerzői jog bitorlóival szemben alkalmazandó jogkövetkezményként az elkobzás (betűszedvény szétszedése, egyéb segédeszközök szétrombolása) alkalmazását tette lehetővé, valamint huszonötezer forintig terjedő pénzbírság kiszabását,

amelyet ha nem fizettek be, arányos fogházbüntetésre kellett átváltani. Háromszoros visszaesés esetén az iparüzlet elvesztésének szankcióját lehetett alkalmazni, míg az, aki tudva a jogosulatlan utánnyomó cselekményéről, kereskedési tevékenységet folytatott az ilyen példányokkal, ugyancsak büntetéssel volt sújtható.

Az Országbírói Értekezlet által elkészített *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok* (1861) öszszes függelékével együtt hatályon kívül helyezték a törvénytelen módon Magyarországra oktrojált osztrák polgári törvénykönyvet, de a szerzői jogot továbbra is védelmezni akarták. Ezért deklarálták: „*az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll.*” Ezzel valójában (be nem vallott módon) az 1846-os osztrák pátenst tartották hatályban. A további szabályozást pedig – addig is, amíg a magyar országgyűlést össze nem hívják – a bírói gyakorlatra bízták. Kenedi Géza szerint igazi gyakorlat nem fejlődött ki, lévén e rendelkezések eléggé bizonytalanok voltak, ezzel szemben a „*a plágiumról való szigorú közfelfogás... a szerzői jogok megsértését gyalázatosnak bélyegezte*”.

7. A magyar szerzői jogi törvények

Az 1867-es kiegyezés révén hazánk visszanyerte az önálló törvényalkotás jogát. Most már újra lehetőség nyílt magyar jogszabályok megalkotására. A *Kisfaludy Társaság* rögvest nélkülített *második törvénytervezetének* az elkészítéséhez. (A bizottság tagjai Toldy Ferencz, Pulszky Ferencz, Gyulai Pál, Tóth Lőrincz és Vadnay Pál voltak.) A javaslat többéves várakozás után elsősorban azért nem került az országgyűlés elé, mert még nem volt kész a magyar büntetőjogi koncepció, így nem volt mihez viszonyítani a büntetések és az eljárás kérdését. A Magyar Képzőművészeti Társaság által átdolgozott, művészekre vonatkozó rész pedig (mely az 1865-ös bajor törvényen alapult) csak az igazságügy-miniszterig jutott.

Ennek következtében a szerzői joghoz kapcsolódóan először az 1872. évi VIII. tc., az *ipartörvény* rendelkezett, amely megszüntette a nyomdai üzlet privilégiumokhoz, tehát engedélyhez való kötöttségét.

A Kisfaludi Társaság sikertelen kísérlete után a *Magyar Írók és Művészek Társasága* vette át a stafétát. A Kováts Gyula (1849–1935) vezetésével kidolgozott javaslat felhasználta az 1870-es német birodalmi törvényt, mindamellett tekintettel volt a magyar igényekre is. Az 1874-re elkészült törvénytervezet megküldték az országgyűlésnek is. A honatyák azonban elsősorban a készülő kereskedelmi törvény miatt nem vették napirendre.

A *kereskedelmi törvényben* (1875. évi XXXVII. tc.) a kiadói jogot szabályozták. Az 515. § szerint a *kiadói szerződés* olyan ügylet, mely által a kiadó kész vagy készítendő irodalmi, műszaki vagy művészeti munka többszörözésére, közzétételére és forgalomba helyezésére a szerzőtől vagy jogutódjától kizárólagos jogot szerez. Aki ilyen ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik, annak kereskedőként be kell jegyeztetnie magát. A kereskedelmi törvény ezen rendelkezését úgy kellett értelmezni, hogy a kiadó a jogszerzéssel együtt kötelezettséget is vállalt arra, hogy a művet többszörözze, közzétegye és forgalomba hozza. A korabeli jogtu-

domány álláspontja szerint mivel a kiadó a mű tulajdonjogát nem szerezte meg, a jogosultság hasznélvezője lett, tehát csak a „gazdasági kihasználást” foglalta magába.

A kiadói jog azonban nem foglalja magába a szerzői jog teljességét, hiszen a szerzői jogok egy része nem tartozik a kiadói ügyletbe. Azonkívül ha a kiadói jog megszűnik, a szerzői jog újra teljessé válik, illetve ha a szerzői jog határideje lejárt, attól még a kiadói jog tovább élhet. A kiadói ügylet egyébként is nemcsak szerzői jogra épít, hiszen azok az esetek is ide tartoznak, amikor valaki a tulajdonában levő antik képet, szobrot, régi kéziratot, unikum könyvpéldányt stb. engedi át többszörözés végett a kiadónak.

Amennyiben a kiadói szerződésben nem határozták meg a példányszámot és a munka minőségét, illetve az egyes példányok árát, a kiadó saját belátása szerint dönthetett erről. Nem állapíthatott meg azonban olyan túlzott árat, amely miatt a művet nem vásárolják meg. A példányok száma sem lehetett túl sok, hiszen az a szerzőt megfosztaná az újabb kiadás jogától. Túl kis példányszám sem lehetett, hiszen ez – különösen tudományos műveknél – a szerzőt így túl korán terhelné meg az újabb kiadás elkészítésével.

A német kereskedelmi törvény mintájára kidolgozott magyar szabályozás kiadói ügyletekre vonatkozó része a gazdaságilag erősebb felet, a vevőt, vagyis a kiadót védte. A kiadó érdekeit szem előtt tartó rendelkezései így – többek között – előírták, hogy a szerző tiszteletdíjat csak akkor kapjon, ha azt akár kifejezetten vagy akár hallgatólagon is, de kikötötték. Az egyenlőtlen feltételek másik bizonyítéka, hogy a szerződésben meghatározott íven felüli szerzői jogi teljesítményért a kiadó nem volt köteles fizetni, és az elállás joga is csak a kiadót illette meg. A kereskedelmi törvény elsősorban a vállalkozók érdekeit védő szabályozása révén a művével házaló magyar író igencsak egyoldalú és fölöttébb hátrányos helyzetbe került: a kiadó olyan feltételeket szabhatott, amilyeneket akart. Ráadásul a nemzetközi jogvédelem hiányossága miatt a kiadók rendkívül olcsón jutottak hozzá a legjelentősebb külföldi szerzők műveihöz, ezért a magyar írók, költők műveit teljesen háttérbe szorították. Hiszen a továbbra is alkalmazott 1846. évi császári pátens értelmében korlátozás nélkül kiadhattak és árulhattak bármilyen külföldön megjelent könyvet anélkül, hogy azért fizetniük kellett volna. Ráadásul a kiadó a saját kénye kedvére változtathatott az eredeti szövegen, kihagyhatott belőle, hozzáírhatott vagy átírhatta annak egyes részeit, netán plagizálhatott is, ha úgy ítélte célszerűnek. Az osztrák törvények értelmében a már nem élő magyar szerzők művei is kiadhatók voltak 30-35 év elteltével a tulajdonjog megvásárlása és annak megfizetése nélkül. A korabeli magyar szerzők így hiába reméltek némi honoráriumot. Az ő műveiket, melyeket egyébként is a legtöbb esetben csak kis példányszámban tudtak kinyomtatni, nem szívesen adták ki. Az 1870-es évek második felétől a kortárs magyar írók úgy érezték, hogy teljesen kiszorulnak az irodalmi életből, az ő műveiket senki sem akarja közzétenni.

A korszak közvéleménye egyre inkább a szerzői jogi szabályozás hiányosságait okolta azért, hogy a magyar írók egy része nagy szegénységben élt. Leginkább például Vörösmarty árváinak nyomorú sorsát, Garay János eltitkolt éhezését emlegették. A magyar írók anyagi

kiszolgáltatottságának kérdése az 1880-as évtized elején kirobbant hírlapi vita nyomán került a nyilvánosság elé. A vitát Jókai Mór kezdeményezte az alábbi megjegyzésével: „*Hasztalan minden lamentáció! Terheink nagyok, panaszunk sok; de azért minden új életre van ébresztve mi nálunk, s aki él, az megél... Csak mi mulunk el lassan, de észrevehetőleg: jámbor magyar regényírók. Csak ránk nézve magasság a mult, és mélység a jelen ...*” „*Hát aztán hogyan kívánhatja valaki a kiadótól, hogy még honoráriumot is fizessen az eredeti regényírónak, mikor a leghiresebb angol és francia írók műveit elkaparinthatja ingyen? S aztán az olvasó közönségtől, hogy mikor Ouida, Daudet Alfonz, Zola regényeit fele áron megkaphatja, akkor dupla árt adjon a magyar írók műveikért.*”

A *Kisfaludy Társaság* azonban nem adta fel azt a reményt, hogy egyszer sikerül megalkotni a magyar szerzői jogi törvényt. Harmadik próbálkozásuk során, 1876-ban, már a Magyar Tudományos Akadémiával fogtak össze. Először neves jogászokból és írókból egy bizottságot hívtak össze: Fogarasy János, Pauler Tivadar, Toldy Ferencz, Tóth Lőrincz, Zichy Antal, Arany László az Akadémia részéről, valamint Gyulai Pál, Keleti Károly, Bartalus István és Szigligeti Ede a Kisfaludi Társaság részéről. Emellett egy albizottságot is felállítottak, amely pedig *Arany Lászlót* bízta meg a javaslat kidolgozásával. Arany János fia még abban az évben el is készült a javaslatával, azonban számára is hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az nem volt alkalmas törvényjavaslat. Több tartalmi és formai hiba is gondot okozhatott volna a javaslat ilyen formában való életbe léptetése esetén. Ezeket a problémákat Arany László is elismerte, ezért törvényjavaslatát a legújabb német törvényekre tekintettel rögvest átdolgozta, végül a Magyar Tudományos Akadémia elé terjesztette.

Arany László a vadászati jogból vett át egy látványos és meggyőző példát a szerzői jogi védelem bemutatásához. A hasonlat azt próbálta érzékeltetni, hogy mennyire nehéz a szerző és a művész jogait érvényesíteni. Ennek okát abban látta, hogy az ingatlan birtokjogának igazolásával szemben milyen nehéz a szerzői jog bizonyítása. A birtoklás földhöz köthető jogait a tyúk esetéhez hasonlította, aki hiába kóborol el, mégis a vadászati jog értelmében teljesen egyértelmű, hogy ki a gazdája. Mindez szemben a bizonytalan birtoklási formákkal, például az író és műve viszonyával, amely olyan, akár a szabadabbnak született, könnyebben kószáló fácán, akit már nem véd a törvény szigora: „*Pedig hiszen hihetőleg éppen úgy vette a fácántojást, mint a tyúkét, keltette mind a kettőt, eteti mind a kettőt s egyforma ösztönt érez magában fönttartani az igényét mind a kettőre egyaránt. A törvény azonban ez óhajtnak csak a tyúkokra nézve ad teljes érvényt, a fácánokra nézve csupán részbelit.*”

Ez az Arany László-féle törvénytervezet került végül is Perczel Béla (1819–1888) igazságügy-miniszterhez, aki szakértekezletet hívott össze ennek áttanulmányozására. Ebben a bizottságban – amint azt Kováts Gyula joggal kifogásolta – egyetlen művész sem foglalt helyet, pedig egy ilyen jellegű törvény megalkotásánál a jogászokra és az adott terület szakértőire egyaránt nagy szükség lett volna.

A törvényjavaslatot a Képviselőház asztalára 1882-ben tették le. A törvényjavaslatot először az igazságügyi bizottság *Apáthy Istvánnal* (1829–1889) együtt tárgyalta meg és dolgozta át. Apáthy Istvánnak, aki a budapesti egyetemen a váltójog, a kereskedelmi és tételes nemzetközi jog nyilvános rendes tanára volt, a közreműködése azért is volt hasznos, mert ő készítette el a kereskedelmi törvényt, a váltótörvényt, a csődtörvényt stb. Ennek révén nemcsak a kodifikációhoz értett, hanem a törvényt össze tudta hangolni a többi kapcsolódó jogszabállyal. Pauler Tivadar (1816–1886) igazságügy-miniszter írta az indoklást a törvényjavaslathoz, s ennek befejezéseként azt nyomatékosította, hogy az irodalmi műalkotásokat azért kell védeni, mert azok magyar termékek. A bizottság jelentése már a következő év elejére elkészült. A végső szöveget 1884-ben tárgyalta és fogadta el az Országgyűlés. Az uralkodó végül *1884. május 7-én szentesítette a XVI. törvénycikket a szerzői jogról.*

A 82 paragrafusból álló törvény a szerzői jogot önálló és egységes jogintézményként határozta meg. Nótári Tamás az alábbiak szerint csoportosította a törvény által védelemben részesített műveket: írói művek, zeneművek, színművek, a képzőművészet minden alkotása, a fényképezés és az azzal rokon, szintén többszörösítéssel egybekapcsolt ábrázolások (például a heliográfia, a pirográfia, a kromolitográfia, a színnyomatok stb.), a térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és egyéb műszaki rajzok, illetve ábrák. (Heliográfia: a vonalas negatívról pigmentpapírra másolt kép átvitele vörösréz lemezre és erről mélynyomó lemez készítése. Pirográfia: fára, bőrre, egyéb anyagokra égetett egyedi kép. Kromolitográfia: könyomás, nyomólemez gyanánt litográfiai köre olajos krétával, vegyi tintával átrajzolják az eredeti kép negatívját, és a kő többi részét benedvesítik.)

A fotografiai, illetve fényképezési műveket azért vették be a védett jogi tárgyak körébe, mert akkoriban Magyarországon önálló művészetnek számítottak, a 20. század elején hatodik művészeti ággá is váltak. Úgy gondolták, hogy a fényképezés egyszerre szakma, tudomány és művészet is.

A törvény elsősorban a szerzőnek a szellemi termékekre vonatkozó értékesítési jogát védte, a szerzőt megillető jogosítványokra nem fordított kellő figyelmet. Az anyagi visszaéléstől való védelem korlátai a következők: a szerzőt csak a gépi többszörösítés, a közzététel és terjesztés, illetve rövidebb ideig a fordítás kizárólagos jogai illették meg. A színművek és zeneművek esetében a szerző kizárólagos joga csak a nyilvános előadásra vonatkozott. A védelmi időt, a szerzők anyagi érdekeit védelmezve, ötven évben határozták meg. A bitortlást, még abban az esetben is, ha gondatlanul történt, pénzbüntetéssel, kártérítéssel és elkobzással szankcionálták. A törvény jogpolitikai felismeréseként azt vallották, hogy nem elegendő a polgári jogi szankció, a büntetőjog keményebb eszközeit is alkalmazni kell. Az eljárás hivatalból nem indulhatott el, arra csak a szerzőnek vagy jogutódjának volt kereseti joga. Többen is vitatták viszont annak a célszerűségét, hogy a büntetőjogi szankciót is a polgári bíróság szabta ki.

Amikor a szerző átruházta művének értékesítésre, hasznosításra vonatkozó jogát, akkor csak a vagyoni jogok adásvétele történt meg, a szerző személyhez fűződő jogait továbbra is háborítatlanul gyakorolhatta. Ilyen pl. a szerzőnek az a joga, hogy a művén, a mű címén változtatásokat csak ő végezhet, illetve változtatni csak az ő engedélyével lehet. Az 1884. évi XVI. tc. viszont nem akadályozta meg azokat a változtatásokat, amelyek nem tartoztak az átdolgozások, feldolgozások fogalma alá. Pl. ilyennek számított, amikor a műből elhagytak egy részt, vagy hozzátoldottak. A Királyi Kúria azt az esetet sem szankcionálta, amikor valakit egy másik mű szerzőjeként tüntettek fel. A legfelső bírói fórum szerint ebben jogosan csak az eredeti szerző perelhet.

Az új szerzői jogi törvénykönyv megalkotását a Berni Unióhoz való csatlakozás és az újonnan megjelenő felhasználási módok tették szükségessé. A 19. század végén, a 20. század elején történt technikai és társadalmi változások újabb kihívások elé állították a szerzői jogi szabályozást is.

Thomas Alva Edison 1877-ben készítette el az első olyan készüléket, a *fonográfot* (görög szó, magyar jelentése: hangíró), amely hangfelvételt és lejátszásra is alkalmas volt. Ennek továbbfejlesztése volt a barázdás *hanglemez*, az azt lejátszani képes *gramofon* Emile Berliner (1851–1929) találta fel 1888-ban.

A Puskás Tivadar által feltalált *telefonhírmondó* 1893. február 15-én kezdte meg működését a következő szavakkal: „Üdvözöljük Budapest lakosságát. Üdvözöljük olyan szokatlan módon, amely páratlan az egész világon. Üdvözöljük az első várost, amelyből a *Telefonhírmondó* az egész világon győzedelmes útjára indul.”

1895-ben Filoteo Albertini (1867–1937) olasz feltaláló szabadalmaztatta *kinetografónak* nevezett, *mozgóképet* bemutató készülékét, majd Párizsban Auguste Lumière (1862–1954) és Louis Lumière (1864–1948) francia mérnökök megtartották első nyilvános vetítésüket. Egy évvel később a Thomas Alva Edison által alapított társaság New Yorkban megrendezte az *első nyilvános filmvetítést* az Egyesült Államokban, valamint Budapesten megtartották az *első mozielőadást* a körúti Royal Szállóban, amelyet egy éven át naponta többször is megismételtek. (Eredetileg a mozgófényképszínház kifejezést használták, majd Kálmán Imre és Heltai Jenő Dal a moziról című kupléja elterjesztette a mozi szót.)

Egyre inkább elismerték, hogy a szerzői jog gyökere a személyiségi jogba is tartozik. A szerzői jog nem egyéb, mint a személyiség dologi joga. Az 1884. évi XVI. tc.-et többek között emiatt is kritizálták a Magyar Jogászegyletnek a szerzői jogról szóló 1906-os vitáján.

Mindezekre figyelemmel született meg az *újabb szerzői jogi törvény*, az 1921. évi LIV. tc., amely nem próbálkozott a szellemi alkotás definíciójával, hanem inkább csak felsorolta azokat. Természetesen emiatt is kritika alá vonták, mondván, hogy pl. a kertművészeti alkotásokat miért hagyta ki a szellemi alkotások közül. Ezért a bírói gyakorlat terjesztette ki a védeltséget az üzleti hirdetésekre, a menetrendkönyvekre, a lakásjegyzékekre, a használati utasításokra, a szakácskönyvekre és a mindennapi élet gyakorlati céljait szolgáló egyéb alko-

tásokra. A szerzői jogi törvény tehát nem követelte meg az újszerűséget, csak az eredetiséget. Kívül estek viszont a szellemi alkotás körén az időszakos lapok sajtóhírei, a távirati irodák közleményei. Önmagában egy módszer, egyfajta írásmód, szobrászati, építészeti díszítési és fényképezési ízlés önmagában nem lehetett védelem tárgya.

A korabeli judikatúrában sokat vitatkoztak a mozifilmek szellemialkotás-jellegéről is, hiszen egy új produkciót a közreműködők egész sora művészeti tevékenységet végezve hozott létre. A közreműködők tevékenysége önmagában viszont nem hozna létre eredeti alkotást, hiszen a rendező, a forgatókönyvíró, az operatőr, a színészek, a jelmeztervező stb. produkciója együttesen hoz létre egy új produktumot. A jogi szabályozásnak azt is figyelembe kellett vennie, hogy viszonylag nagy tőkebefektetést igényelt egy új film elkészítése.

A bírói gyakorlat szerepe mindemellett továbbra is jelentős maradt, mert az időközben megjelenő újfajta szellemi alkotásokra ezáltal alakult ki a védelem. Így történt pl. a rádió esetében is. A Királyi Kúria 1333/1935. szám alatt kelt ítéletében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rádió útján a nyilvánossággal közlés nem egyéb, mint a műnek mechanikai előadás céljára szolgáló készülékre való átvitele, ami a szerzőnek a szerzői jogi törvény alapján kizárólagos joga.

8. A szocializmus korszakának szabályozása

A szovjet típusú diktatúra a művészeti ágakat és a szellemi alkotásokat is a központilag vezérelt propaganda igényeinek rendelte alá. Ennek érdekében *államosították* a rádiót, a filmgyártást és -forgalmazást, az újságokat, a kiadókat, a nyomdákat, a papírgyárakat, a könyv- és újságterjesztést. Megszűnt, sőt tiltott lett a magánkiadás. Az állam lett az egyetlen kiadó, illetve „*mecénás*.” Az államosítások után már nem üzleti vagy irodalmi szempontok domináltak, hanem az aktuálpolitikai megfontolások. Nem a lakosság információval való ellátása, művészeti igényeinek kielégítése, szórakoztatása volt az elsődleges cél, hanem az információ monopóliumának birtokában a tudatos szelektálás, egyes hírek cenzúrázása, hamis információk terjesztése. Az állampárti rendszerekben arra törekedtek, hogy ne a közvélemény alakítsa a kormányzati politikát, hanem a pártelit manipulálja, alakítsa a közvéleményt. Az irodalmi alkotómunka területén is egyfajta tervgazdálkodást igyekeztek bevezetni. A marxista irodalomelmélet szerint az író feladata a kapitalista társadalomban a társadalombírálat, a szocializmus építése közben pedig a fennálló rend igenlése, propagálása.

A jogállami elveket megsértve rendeleti úton szabályozták a felhasználási szerződések szabályait. Az első ilyen jogszabály, a mindössze 14 paragrafusból álló 98/1951. (IV. 21.) MT rendelet volt, amely az írói művek kiadását szabályozta. A szovjet típusú diktatúra lényegében megszüntette a szerzői jog duális rendszerét, ugyanis a kiadói jogokat az állampárt irányítása alá vonták. Ez a kiadói szerződés lényeges tartalmává tette a jogdíjban való meg-

állapodást, és a szerződés leghosszabb időtartamát négy évre korlátozta. További miniszteri rendeletek szabályozták a szerzői jogdíjak mértékét.

A *tényleges gyakorlat* azonban még ezektől a jogszabályoktól is lényegesen eltért. Az Írószövetség és az írók pártszervezetei folyamatosan ellenőrizték az írókat és a költőket. Aki hajlandó volt együttműködni velük, azt busásan megjutalmazták. Könyveik óriási példányszámban jelentek meg, és olyan honoráriumot és egyéb juttatásokat kaptak, hogy elegáns villákat vásárolhattak maguknak és újjagdagként élhettek. 1945 és 1955 között Illés Béla művei kétmillió (!) példányszámban jelentek meg, míg Kosztolányi Dezső és Babits Mihály egyetlenegy példányban sem. A hatalom szolgálatát vállaló írók meglepően magas honoráriumot kaptak. Évenként akár többször is beutalót kaphattak alkotóházakba. Az 1950-ben létrehozott Irodalmi Alapból előleget vehettek fel, amelyet soha sem kértek vissza. Előnyben részesültek a lakás-, az autó- és a telefonkiutalás során is. Akit kizártak az Írószövetségből, mert nem felelt meg az előírt feltételeknek, az akár éhen is halhatott, hiszen csak állami tulajdonú kiadó létezett. Tamási Áron (1897–1966) pl. olyan nyomorba jutott, hogy budai kocsmákban húsz forintért árulta kézzel másolt novelláit.

Ugyanez vonatkozott a többi művészeti ágra is. Jelentős kiváltságokat, pénzjutalmakat kaptak azok, akik szimfóniát szereztek Leninről, komponáltak Sztálinról, operába foglalták Schönherz Zoltán illegális pártmunkáját, krimifilmet készítettek a munkásmozgalom költött, kitalált hőseiről, Lenin-, Sztálin-szobrokat, felszabadulási és egyéb emlékműveket készítettek.

A privilégiumokból az újságíróknak is jutott. Az újságíró-igazolvány révén hamarabb jutottak gépkocsi-kiutaláshoz, lakáshoz. Összeköttetések, kapcsolataik, információik segítségével számtalan előnyt szerezhettek.

A *szervezők személyhez fűződő jogait* sem tartották tiszteletben. A *könyvek cenzúrája* már az 530/1945. ME sz. rendelet alapján megindult. A kormányrendelet végrehajtásáról szóló 1330/1945. ME sz. rendelet felállított egy bizottságot, amely több kötetben, mintegy 200, fasisztának és szovjetellenesnek minősített könyvcímet gyűjtött össze. A lista kétségtelenül nagyon sok antiszemita, fasiszta, náci könyvet tartalmazott, de a tiltott és bezúzásra ítélt művek között már megjelentek azok a szerzők, akik a legmérsékeltebb módon is, de kritizálták a Szovjetuniót vagy a szocializmust. Ezért vonták ki a forgalomból Fekete István Zsellérek, Somogyváry Gyula És Mihály harcolt, Almásy László Rommel hadseregénél Líbiában, Baktay Ervin India szabadságot akar, André Gide Utazásom a Szovjetunióban, Jánosy István Vitéz Horthy István a repülő című könyvét, de bekerült a névsorba Mécs László összes verse, Tormay Cecile, Pekár Gyula, Jankovics Marcell, Erdélyi József, Sinka István, Darányi Károly, Gratz Gusztáv, Heller István, Méhely Lajos, Wolff Károly, Kállay Miklós, Giovanni Papini, Prohászka Ottokár, Magyar Zoltán, Bangha Béla, Hóman Bálint stb. életműve is. Ugyanerre a sorsra jutottak azok is, akik Nyugatra távoztak: Márai Sándor, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán, Kovács Imre, Zilahy Lajos, Nyíró József, Wass Albert stb.

A „fordulat évétől” (1948) kezdve egymás után adták ki az újabb és újabb listákat könyvek bezúzásáról (kb. 1500 cím és 120 ezer példány), s most már a könyvtárakban, antikváriumokban és magánkönyvtárakban is „selejteztek.” Emellett megjelentek olyan utasítások is, amelyek arra kötelezték a könyvtárakat, az iskolák és művelődési házak könyvgyűjteményeinek vezetőit, hogy egyes műveket vegyenek le a szabadpolcokról, és tegyék le őket a raktárakba. A könyvek likvidálásának egyik módszerét Ortutay Gyula (1910–1978) vallás- és közoktatásügyi miniszter így határozta meg: minden iskola „kettétépett állapotban, szorosán becsomagolva” haladéktalanul szolgáltatassa ki a papírhulladék-vállalatoknak a felsorolt könyveket.

A bezúzendó, forgalomból kivonandó könyvek listájára felkerültek – többek között – Szabó Dezső, Kittenberger Kálmán, Passuth László, Rejtő Jenő, Hamvas Béla, Kodolányi János, Tamási Áron, Benedek Elek, Móra Ferenc egyes művei, a Karinthy Frigyes által magyarított Micimackó, Szerb Antal A világirodalom története, Gondolatok a könyvtárban, Utas és holdvilág című könyve. (A fenti szerzők közül néhányan a kádári konszolidáció után megjelenhettek.) A külföldi szerzők közül: Jean-Paul Sartre, Albert Camus (Közöny), Sienkiewicz, Stefan Zweig, May Károly, Dante, Dickens, Dumas, Kipling, Marcel Proust, Somerset Maugham, Ernest Hemingway, Benjamin Disraeli művei, Grimm meséi stb.

A listákat összeállító bizottságoknak az is elég volt, ha Márai Sándor írt előszót Cervantes művéhez, vagy az, hogy Petőfi Sándor, Csokonai Vitéz Mihály verseskötetét „reakciós” kiadók adták ki. Ezenkívül 1956-ig nem adták ki Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk című könyvét, Fekete István műveit, s 1958-ig Szerb Antal Magyar irodalomtörténetét sem. (Az utóbbi későbbi kiadásából viszont kihúztak 34 oldalt.) 1953-ig Marx fiatalkori műveit sem lehetett kikölcsönözni a könyvtárakból.

Azok a könyvek és folyóiratok, amelyeket nem semmisítettek meg, a könyvtárak ún. zárt anyagába kerültek. A 17/1976. (VI. 7.) MT sz. rendelet szerint: azokat „csak a szervezeti és működési szabályzatban meghatározott módon, külön engedéllyel szabad használatba adni.” Az 1981-ben kiadott miniszteri utasítás szerint [135/1981. (M. K. 19.) sz. utasítás] ezeknek a műveknek az elolvasását csak azoknak a kutatóknak engedélyezték, „akik a kutatás indokoltságára vonatkozóan a munkáltatójuk – a kutatási téma megjelölését is tartalmazó – igazolását felmutatják.”

Még nem készült összesítés arról, hogy hány könyv megjelenését akadályozták meg, vagy, ha mégis kiadták, akkor hogyan csonkították meg, írták át ezeket a műveket. Így a következőkben csak néhány kirívó példát sorolunk fel. A tiltáshoz elég volt egy pártfunkcionárius utasítása; pl. Marosán György kijelentette: „A Lovas Márton által írt könyvet letiltom” (a Magyar Szocialista Munkáspárt Intézőbizottságának 1957. március 12-i ülése). Déry Tibor Niki című novellájáról már párthatározat rendelkezett. Mivel Örkény István Aczél György unszólása ellenére sem volt hajlandó ’56-os szereplését önkritikusan megtagadni, ezért felbon-

tották a vele kötött kiadói szerződéseket. Örökény, hogy családját el tudja tartani, az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban dolgozott. Végül 1966-ban enyhítettek a büntetésén.

A kádári konszolidáció után már megjelenhettek Verne Gyula könyvei is, természetesen csak alapos cenzúrázás után. Például a Rejtelmes sziget című kalandregényből több helyen is kihúzták az „Isten” szót, még azon az áron is, hogy így értelmetlenné vált jó néhány mondat. Karl May Winnetou című művét újrarendelték és kihagyták belőle a pietista vallás-erkölcsi elmélkedéseket. Egyébként is az ifjúsági regényekből (pl. Jókai regényeiből) kihagyták a vallásos részeket. Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című könyvéből kilencszer húzták ki az „Isten”, illetve a „Jézus” szavakat. Ahol a tankönyvek leírják, hogy Jedlik Ányos a dinamó feltalálója, onnan kihúzták, hogy bencés szerzetes volt. Még a zeneművekre is odafigyeltek. Liszt Ferenc ismert műve, a *Villa d’Este szökőkútjai* kottájára odaírta a mű lényegi mondanivalóját: „Aki ebből a vízből iszik, amelyet én adok neki, nem szomjazik soha többé.” (Jn 4,14) Ezt a szerzői instrukciót egyszerűen kitörölték. (A vallásellenes művekért viszont magas honoráriumokat fizettek.)

Mikszáth Kálmán kritikai kiadásának 29. kötetéből, amely az 1877-ben megjelent elbeszéléseket tartalmazza, kihagyták A selyem kokárda című elbeszélés néhány mondatát. A szabadságharc idején játszódó novellában ugyanis az orosz beavatkozásról Mikszáth ezt írta: „Azt a nemzetet, mely egyedül képes vállalkozni a bakó szerepére.”

Krúdy Gyula a Tegnapi ködlovagjai (1925) című gyűjtemény Kun Béláról szóló portréját, ami A bolsi címmel jelent meg a Magvető Kiadónál, az 1961-es kiadásból minden külön értesítés nélkül kihagyták. Jókai Mórnak A Bárdy-család című novellája miatt nem jelenhetett meg a kritikai kiadásban egyetlen 1850-ben írt műve sem.

Kassák Lajosnak az Egy ember élete című önéletrajzából kihagyták az 1918–19-re vonatkozó utolsó könyvet, igaz, ezt már a Horthy-korszakban is betiltották.

Móricz Zsigmond: A boldog ember című regényének összes kiadásából kihúztak három szót: „arról nem tehetsz, hogy az ember az ország szolgálatában ég el, mint a kicsiny gyertyaszál. Ebben mindnyájan osztályos társaid vagyunk e megtörtetett (kis trianoni csonka) hazában.”

Zilahy Lajos: A két fogoly című regényének Leninről szóló részét egyszerűen átírták.

Kosztolányi Dezső Édes Anna című könyve kiadásainak többségéből hiányzott a XV. fejezet harmadik bekezdésének két utolsó mondata: „Csöndes, megindító vizontlátás volt. A bujdosók, mint annyiszor a magyar történelemben, hazaérkeztek.”

Szerb Antal: A világirodalom története című könyvéből kihúzták az alábbi mondatokat: „A szovjet színpad érdekes különlegessége volt egy időben az irtózatosan átírt klasszikus darabok, például Schiller Don Carlós, megfelelő átalakításban. Hamletet úgy játszották, hogy kihagytak belőle minden polgári és elavult mozzanatot, így például a szellemet; Hamlet maga öltözik szellemnek, ezzel a fogással ugratja bele a többieket bosszú tervébe; Ofélia pedig nem örül meg, az nagyon romantikus volna, hanem leissza magát és részeg állapotban fullad a vízbe.”

Karinthy Frigyes fiához írt levele 1945 után nem jelenhetett meg: *„De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak annyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágják a kezét és a lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár, és ezt Erdély, és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.”*

A Tanár úr kérem című kötet Reggel hétkor című fejezetében Magyarország és Szerbia helyére Dániát és Norvégiát tették.

Táncsics Mihályt, a sajtószabadság hőseit is cenzúrázták. Önéletrajzából kihagyták azokat a részeket, amelyekben vallásosságáról írt, Szemere Bertalan útleírásából pedig azt a részt hagyták el, amelyben a természeti szépségtől megilletődve a teremtő Istenről elmélkedett.

Ránki György 1973-ban kiadott, A második világháború története című könyvéből kivették az első fejezetet, mert abban leírta, hogy a Náci Németország mellett a Szovjetunió is részt vett Lengyelország lerohanásában.

A Sára Sándor Pergőtűz című filmjéből készült könyv százezer példányát bezúrták.

A Sorsforduló című kötetet, amely az 1944–45-ös „felszabadulásról” szólt, azért tiltották be, mert olyan dokumentumokat közöltek benne, amelyek a szovjet katonák atrocitásait mutatták be.

A Móra Könyvkiadó ismeretterjesztő sorozatának egyik kötete a híres hadvezéreket mutatta be Nagy Sándortól kezdve. Mivel Erwin Rommelt is bemutatták, a könyvet bezúrták, a kiadó igazgatóját pedig menesztették.

Móra Ferenc Hannibál feltámasztása című regényét mind a nyilasok, mind a kommunisták átírták. Végül 2004-ben jelenhetett meg az eredeti mű. Móra Verses ABC-jében a sorok rímelték egymással, és a kezdőbetűk adták meg az ABC-t. A „*Jó az Isten, jót akar*” – helyére a „*Jó az anya, jót akar*” mondat került. Móra Ferenc Ének a búzamezőkről című regényét (1927) sokáig nem adták ki a Tanácsköztársaságra tett megjegyzése miatt. Még a Magvető Könyvkiadó életműsorozatából is kihagyták. Végül 1978-ban jelenhetett meg, de csak csonkítva.

A külföldi szerzők sem jártak jobban. Paul Guirmand Hárman Párizsban című művét utólag, sajátos módon cenzúrázták. A már kinyomtatott 7100 példány mindegyikében zslittpengével kivakartak három betűt és fekete tollal átjavították. Így lett az „*összeesküvő oroszokból*” „*összeesküvő orvosok.*” Másfél évtizeddel a rendszerváltozás után derült ki, hogy Günter Grass A bádogdob című könyvét is megcsonkítva adták ki.

A költőkre is hasonló sors várt, mint az írókra. 1945 után átvizsgálták az addig született műveket. Egyes verseket örökre ki akartak törölni az irodalmi tudatból, másokat pedig meghamisítottak. József Attila Az Isten itt állt a hátam mögött című verséből kihúzták az első két sort: „*Az Isten itt állt a hátam mögött/s én megkerültem érte a világot*”, s ezzel teljesen más értelmet adtak a műnek. Összes versei kiadásából kivágták a „*fasiszta kommunizmusról*” és Trianonról szóló verseit. Kortörténeti kuriózum, hogy Babits Mihály 1939-ben

írt Ezerkilencszáznegyven című költeményének harmadik versszakát az 1942-ben működő katonai cenzor és 1961-ben a Kiadói Főigazgatóság is kicenzúrázta: „*Immár a népeket terelik mint nyájat,/emberek futkosnak, mint riadt patkányok,/városok lángolnak telhetetlen tűzben/nemzetek halálát engedte az Isten.*” Juhász Gyula 1963-ban megjelentetett „*összes versei*”-ben nem szerepelhetett az Arad (1920) című vers, mert ugyan 1849 vértanúinak állított emléket, de az országot „*csonka*” jelzővel illette. Babits Mihály versei 16 évig egyáltalán nem jelenhettek meg, ezután is néhány versét megcsonkítva publikálták vagy teljesen kihagyták (Vásár, Dal az esztergomi bazilikáról, Áldás a magyarra, Erdély). Kosztolányi Dezsőnek az alábbi sorait húzta ki a cenzúra: „*Kassa/Csak arra vár, hogy egyszer/Rákóczi kürtjeit újra megrikassa.*”

Kodály Zoltán Hány Jánosát 1950-től némileg átalakítva játszották a magyar színpadokon. Az eredetiben muszka–osztrák határ szerepelt, ezt átalakították burkus–osztrák határrá. Kimaradt az a jelenet is, hogy egy hóríhorgas kozák határőr hogyan igazoltatja az öreg zsidót, aki ki akar vándorolni: „*Dokument jeszty?*” A zsidó előkereste az iratot, de a zord határőr ennek ellenére elzavarta.

Amikor L. I. Brezsnyev meghalt (1982. november 10.), villámgyorsan letiltottak két filmet, az *Ajándék ez a napot és A bestiát*. Egyébként az éber elvtársakon kívül senkinek sem jutott volna eszébe összefüggést találni a filmcímek és a szovjet pártfőtitkár halála között. Sára Sándor *Pergőtűz* című filmjét pedig azért tiltották be, mert az a 2. magyar hadseregnek állított emléket, a *Keresztúton* című filmet pedig azért, mert a bukovinai székelyekről szólt balladai tömörséggel.

A polgári törvénykönyv megalkotása (1959. évi IV. tv.) után láttak neki a szerzői jog kodifikálásának. Mintegy tízéves elméleti és gyakorlati előkészület után született meg az 1969. évi III. tv. a szerzői jogról, illetve a törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM számú rendelet és a felhasználási szerződések egyes fajtáira vonatkozó rendeletek. A törvény élesen elhatárolja a szerző személyhez fűződő jogait a vagyoni jogoktól. A személyhez fűződő jogok közül a legfontosabbak: a szerző szabadon dönthet művének nyilvánosságra hozataláról, joga van a szerzői minőség elismeréséhez, és a hozzájárulása nélkül nem lehet a művét lerövidíteni, megváltoztatni. A személyhez fűződő jogokat nem lehet átruházni, és ez a jog nem évül el. A „*társadalmi érdek*” rovására viszont ezzel a jogával a szerző nem élhet vissza. A szerző már megjelent művét visszavonhatja, de csak alapos okból és kártalanítás mellett.

A törvény sajátos jogviszonyokat alakított ki az ún. szolgálati művek esetére, amikor a szerző munkaviszonyban, munkaköri kötelezettség teljesítéseként hozott létre oltalmat érdemlő alkotást. A szolgálati mű felhasználásának joga ugyanis a munkáltatót (a legtöbb esetben tehát az államot) illette meg. Kivéve, ha a munkáltató egy harmadik személlyel visszerthes megállapodást köt (eladja pl. a kiadói jogot), ekkor az ebből befolyó honorárium 60-80 %-a a szerzőt illeti meg.

Irodalom

- A magyar szerzői jog: az 1921: LIV. törvénycikk, a vele kapcsolatos rendeletek és a kiadói ügyletről szóló törvényes rendelkezések. Athenaeum, Budapest, 1922.
- Alföldy Dezső* előadása: A magyar szerzői jog, különös tekintettel a m. kir. kúria gyakorlatára: az 1921: LIV., az 1922: XIII., az 1931: XXVI. t.-cikkek és a velük összefüggő törvények és rendeletek szövegével. Grill, Budapest, 1936.
- Alföldy Dezső*: A magyar szerzői jog különös tekintettel a magyar királyi Kúria gyakorlatára. Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1935. 4. sz.
- Dr. Alföldy Dezső*: „A szerzői jog újabb fejlődéséről.” Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1936. 6. sz.
- Almási Antal*: A szerzői jog, mint személyiségi jog. Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1927. 6. sz.
- Apáthy István*: A szerzői jogról szóló törvény (1884. XVI. t. cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1885.
- Arany László*: Az írói és művészi tulajdonjogról. Budapesti Szemle, 4. évf. 10. köt., 20. sz., 1876.
- Az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult nemzetközi Berni Unió: 1922. évi XIII. t.-cikk: az összes unióokmányokkal és a nemzetközi vonatkozású szerzői jogi rendelkezésekkel. Athenaeum, Budapest, 1922.
- Bakos Kitti, Nótári Tamás*: Adalékok a szerzői jog nemzetközi és hazai fejlődéstörténetéhez. De iurisprudentia et iure publico, 2011. 4. sz.
- Balázs P. Elemér*: A film szerzőségének problémája. Kereskedelmi Jog, 1934.
- Balázs P. Elemér*: Szerzői jogi reformtörekvések. Csáthy, Budapest, 1927.
- Balázs P. Elemér*: Rádió, szerzői jog, sajtójog. Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle, 1927. 7. sz.
- Balázs P. Elemér*: Rádió, szerzői jog, sajtójog. A Sajtó, 1927. 2., 5. sz.
- Balázs P. Elemér*: Szerzői magánjogunk de lege ferenda. In: *Túry Sándor Kornél* (szerk.): Menyhárt Gáspár emlékkönyv: dolgozatok Menyhárt Gáspár születésének 70. évfordulójára. Ferenc József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1938.
- Balázs P. Elemér*: Szerzői jog. In: *Szladits Károly* (szerk.): Magyar magánjog I. Grill Kiadó, Budapest, 1941.
- Balogh Elemér*: A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: *Ruszoly József* (szerk.): Szemere Bertalan és kora, 1. Miskolc, 1991: p. 149–172.
- Batta János*: Reklám és szerzői jog. Magyar Reklámszövetség, Budapest, 1980.
- Baumgarten Nándor*: Csatlakozásunk a szerzői jog oltalmára létesült berni egyezményhez. Iparjogi Szemle, 1906. 9. sz.
- Boytha György*: A szerzői jog fejlődésének néhány kérdése, különös tekintettel a televízióra. Jogtudományi Közlöny, 1965. 12.

- Boytha György*: A magyar szocialista szerzői jog kiépítése. In: *Benárd Aurél, Tímár István* (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- Csécsy György*: A szellemi alkotások jogának fejlődéstörténete. In: *Miskolczi Bodnár Péter* (szerk.): A civilisztika fejlődéstörténete. A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának Kiadványsorozata, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006.
- Csehi Zoltán*: Albrecht Dürer és a szerzői jog. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nom.*, 34. évf. 1993/94.
- Csengery Antal*: Adatok Szemere Bertalan életrajzához, 2. közlemény. *Budapesti Szemle*, 13. k., 1869.
- Csillagh Gyula*: Az írói tulajdonjogról. *Figyelő*, 1871. január 8., 2. sz.
- D. Szemző Piroska*: Jókai kiadói pere élete alkonyán. *Magyar Könyvszemle*, 1975. 3–4. sz.
- Dell Ádámi Rezső*: Az írói és művészi jog. *Jogtudományi Közöny*, 1884. 14. sz.
- Epiistor*: Az írói tulajdonjog hazánkban. *Figyelő*, 1875. 16. sz.
- Faludi Gábor*: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. *Jogtudományi Közöny*, 2006. 7–8. sz.
- Faludi Gábor*: Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. koncepciója: I. rész. *Polgári jogi kodifikáció*, 2003. 2. sz.
- Faludi Gábor*: A szerzői jog és szomszédos jogok közös jogkezelése. *Közjegyzők Közönye*, 1998. 7–8. sz.
- Faludi Gábor*: A szerzői jog szankciórendszerének felülvizsgálata a nemzetközi szerzői jogi egyezmények tükrében. *ELTE ÁJK Polgári Jogi Tudományos Diákkör kiadványa*, 1998.
- Milyen üzlet zenét szerezni: Beszélgetés *Ficsor Mihállyal*, a Szerzői Jogvédő Hivatal vezetőjével. *Kritika*, 1985. 5. sz.
- Ficsor Mihály*: A tudományos-technikai forradalom és a szerzői jog válsága. *Jogtudományi Közöny*, 1981. 12. sz.
- Fülöp Géza*: Olvasók, könyvek, könyvtárak. A kezdetektől 1848–49-ig, I. k. Gutenberg Magyar Média-pedagógiai Műhely, Budapest, 1993.
- Gárdonyi Albert*: Hazai könyvtermelésünk a könyvkereskedelem önnállósítása korában. *Magyar Könyvszemle*, 1944. 2–4. sz.
- Gáspárdy László*: A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- Gyenge Anikó*: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere. HVG-ORAC, Budapest, 2010.
- Gyenge Anikó*: A szerzői jog h-moll miséje: a három lépcsős teszt. *Jogi Tanulmányok*, 2005. 1. sz.
- Győri Andor, Kallós György*: A mozgófényképészeti művek szerzői joga. Pápai Nyomda, Budapest, 1938.
- Hajdú Dóra*: Betekintés a francia szerzői jog történetébe. A kezdetektől a nagy francia forradalom idején elfogadott törvényekig. *Jogtörténeti Szemle*, 2014. 1. sz.
- Jakab Éva*: Szerzők, kiadók, kalózok. A szellemi alkotások védelmének kialakulása Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012.

- Jevgenyij Jegorov*: „Rablókiadás”, szerzői jog és könyvtárosi morál 1847-ben. Magyar Könyvszemle, 1980. 3. sz.
- Kelemen Mór*: Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. Budapesti Szemle, 13. évf. 14. köt., 46–47. sz., 1869.
- Kenedi Géza*: A magyar szerzői jog. Az 1884: XVI. törvénycikk rendszeres magyarázata, valamint a vele összefüggő törvények és rendeletek. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1908.
- Kígyós László*: A szerzői jog és alkalmazása a Magyar Televízióban. TK, Budapest, 1979.
- Kiss Tibor*: A szerzői jog első kodifikációja Magyarországon: az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról. Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis, 2002. 3. sz.
- Knorr Alajos*: A szerzői jog magyarázata. Ifj. Nagel Otto kiadása, Budapest, 1890.
- Kováts Gyula*: Mi a jogunk s milyen legyen a törvényünk az írói és művészi munka védelmében. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1882. Különlenyomat a „Magyar Igazságügy” 1882. folyamából.
- Kováts Gyula*: Az írói és művészi tulajdonjog. Wickens F.C. és fia Könyvnyomdája, Budapest, 1879.
- Kunoss*: Írói ellenmondás. Figyelmező, 1837. 21. sz.
- Lauka Gusztáv*: Írói munkadíjak a harminczas és negyvenes években. Koszorú. A Petőfi-társaság Havi Közlönye. 1880. Budapest, IV. k.
- Lendvai Zsófia*: Szerzői jog az ókorban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 3. sz., 2008. június.
- Lontai Endre*: A technikai fejlődés és a szerzői jog. Állam- és Jogtudomány, 33. évf., 1–2. sz., 1991, p. 18–31.
- Lontai Endre*: Polgári jog. A szellemi alkotások joga. (Szerzői jog és iparjogvédelem). Tankönyvkiadó, Budapest, 1988.
- Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv*: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2004.
- Márkus Dezső*: Szerzői jog: törvények, rendeletek, joggyakorlat. Grill Könyvkiadó, Budapest, 1905.
- Mezei Péter*: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004. 3. sz.
- Molnár Antal*: Az irodalmi szerzőjog. Magyar Igazságügy, 1874. 1. sz.
- Móra Imre*: A zenei szerzői jog kialakulása és mai helyzete. Gazdaság- és Jogtudomány: a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának Közleményei, 1980. 1–2. sz.
- Nótári Tamás*: A magyar szerzői jog fejlődése. Lectum Kiadó, Szeged, 2010.
- Nótári Tamás*: Iuridicophilologica: tíz tanulmány. KGRE ÁJK, Budapest, 2004.
- Ralph Oman*: Levél az Amerikai Egyesült Államokból (A szerzői jog fejlődése). Magyar Jog, 1991. 1. sz.
- Part Krisztina Katalin*: A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 4. sz., 2006. augusztus.
- Petkó Mihály*: A szerzői jogi szabályozás története. Collega, 6. évf. 5. sz., 2002, p. 23–27.

- Petőfi Sándor*: Írói jogtapodás a Regélőben. Athenaeum, 1843. június 15.
- Pogácsás Anett*: A szerző jelentősége és művével való kapcsolata. Hova tovább szerzői jog? *Iustum Aequum Salutare*, 10. évf. 1. sz., 2014.
- Ranschburg Viktor*: A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott berni egyezmény vonatkozással Magyarországra. *Magyar könyvszemle*, 1901. 3. sz.
- Senkei-Kis Zoltán*: A szerzői jog kialakulása és fejlődése. *Első Század*, 6. évf. 2. sz., 2007, p. 322.
- Stipta Zsuzsa*: A plágium büntetőjogi vonatkozásai. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, 30. évf., 2. sz., 2012.
- Szalai Emil*: A magyar szerzői jog. *Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle*, 1922. 5. sz.
- Szalai Emil*: A szerzői jog a békeszerződésben. *Jogtudományi Közöny*, 56. évf. 6. sz., 1921.
- Szalai Emil*: Előadóművész, gramofonlemez, rádió: szerzői jogi tanulmány. *Dante*, Budapest, 1935.
- Székely József*: Írói tulajdon, Életképek, 1847. 18. sz., okt. 30.
- Takácsi-Nagy Klára*: A kiadók és a szerzői jog. *Magyar Tudomány*, 1995. 3. sz.
- T. Szabó Levente*: A szerzői jog első magyar törvényjavaslatát övező eszmecserék irodalomszociológiája: a modern magyar szerzőség első ideológiái. *Erdélyi társadalom*, 2011. 1–2. sz.
- T. Szabó Levente*: A modern magyar szerzőség feltalálása és ideológiái: a szerzői jog első magyar törvényéről. *Helikon, Irodalomtudományi Szemle*, 2011. 4. sz.
- Toldy (Schedel) Ferencz*: Néhány szó az írói tulajdonról. Athenaeum, 1838.
- Toldy (Schedel) Ferencz*: Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyazó külföldi törvények, és vélemény egy magyar írójogi törvényről. *Budapesti Szemle első kötetéből*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1840.
- Toldy Ferenc*: Irodalmi beszédei 1834–1872. Ráth, Budapest, 1888.
- Ujhelyi Dávid*: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évf. 5. sz., 2014., október.
- Ujhelyi Dávid*: Szerzői jog – élt 300 évet? *Pogácsás Anett, Szilágyi Pál, Ádány Tamás* (szerk.): *Varietas delectat: a PPKE JÁK hallgatóinak válogatott tanulmányai*. Pázmány Press: PPKE JÁK, Budapest, 2013.
- Vékás Lajos*: Joseph Haydn „szerződésszegései” és a modern szerzői jogvédelem kezdetei. *Magyar Tudomány*, 2002. 4. sz.
- Vereb Tamás*: Amikor Shakespeare kabátját lopják: A szerzői jog magyarországi állapotáról. *Színház*, 2005. 1. sz.
- Vikman László*: A magyar szerzői jog fejlődésének áttekintése. *Infokommunikáció és Jog*, 2008. 25. sz.
- Viszota Gyula*: Vörösmarty véleménye az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. *Akadémiai Értesítő*, 1912.
- Völgyesi Orsolya*: A szerzői jog és az írói státusz a XIX. század első felében. *Alexa Károly*: (szerk.): *Polgárosodás és irodalom. Kölcsey Füzetek III. Természet- és Társadalombarát Fejlődésért*. Közalapítvány Kölcsey Intézete, Budapest, 2003.